

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ve SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

Fehmi ERARSLAN

ADİYAMAN MÜZESİNDEN BİR GRUP TERRACOTTA FİGÜRİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU

ERZURUM - 1997

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Annemin Aziz Hatırasına

İÇİNDEKİLER

ÖZET	
ABSTRACT	
ÖNSÖZ	
KISALTMALAR	
I.GİRİŞ	1
II. BÖLGENİN TARİHİ COĞRAFYASI	3
III. ESERLERİMİZİN GRUPLANDIRILMASI ve TARİHLENDİRİLMESİ	13
A. Tanrı Figürinleri	13
B. Tanrıça Figürinleri	15
C. Kadın Figürinleri	19
D. Kaide Gövdeli Figürinler	21
E. Çocuk Taşıyan Kadın Figürinleri	23
F. Oyuncaklı Çocuk Figürinleri	24
IV.SONUÇ	25
V.KATALOG	26
VI. KAYNAKLAR	33
LEVHALAR	
HARİTA	
ÖZGEÇMİŞ	75

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADIYAMAN MÜZESİNDEN BİR GRUP TERRACOTTA FİGÜRİN

Fehmi ERARSLAN

Tez Yöneticisi Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU

1997, Sayfa:56

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU

Jüri : Doç. Dr. Cevat BAŞARAN

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Nurettin KOÇHAN

Terracotta eserler genelde mezar buluntusu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ise terracottaların bir ölü adağı olarak kullanıldığını göstermektedir. Terracottaların içerik çeşitliliğinden adanan adağın ölü'nün hayatta iken yaptığı mesleği, kişiliği veya kahramanlığı ile ilgili olduğunu görmekteyiz. Ancak ele geçen terracotta figürlerinden bunların adak olması dışında günlük yaşantıda da kullanıldığını görmekteyiz. Dinsel içerikli tanrı, tanrıça figürinleri ve sosyal içerikli figürün örnekleri bunu göstermektedir.

Terracottalar büyük yontular gibi yapıldığı dönemler hakkında bizlere bilgi sunmaktadır. Tarihleme yapılırken terracottaların büyük yontular paralelinde bir stil gelişimi izlediği görülüyor. Bizim Terracottaları incelerken o dönemin sosyal yaşantısı, düşünce ve inançları hakkında bilgilere sahip olma amacımız vardı. Yukarıda bahsettiğimiz gibi insan, tanrı, hayvan ve eşya figürinleri gibi çeşitlilik içeren terracottalar içinde grubumuzun oluşturduğu eserler tanrı, tanrıça ve insan figürinleridir. Herbiri kendi dönemi içinde farklı stil özelliği gösterse de özde bir şeyler anlatmak istediği ortak nokta olarak görülmektedir. İncelediğimiz terracottalar'da da bize o dönemin dini inançları insan ilişkileri ve sosyal yaşantısı hakkında bilgi vermiştir. Toplumlar arasındaki kültür etkileşiminide bu eserler üzerinde görmemiz mümkündür. Bizden önce yaşayan insanların yaşantı ve kültürleri hakkında bilgi veren arkeolojik buluntular da

olduğu gibi, terracotta eserler de bizden önce yaşamış kültürler hakkında bizlere bilgiler sunan en önemli verilerdir. Ele aldığımız terracotta figrinlerini inceledikten sonra bunların yakın bölge kültürleri ile olan ilişkilerini incelemeye çalıştık. Bölgenin Anadolu ile Mezopotamya arasında geçiş bölgesi olması sebebiyle diğer sanat dallarında aldığu gibi terracotta eserler’de de etkileşimin olduğunu grdk.

ABSTRACT

Master Thesis

ONE GROUP TERRACOTTAS IN ADIYAMAN MUSEUM

Fehmi ERARSLAN

Supervisor: Assoc Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU

1997. Page.56

Jurry : Assoc Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU

Jurry : Assoc Doç. Dr. Cevat BAŞARAN

Jurry : Assoc Yrd. Doç. Dr. Nurettin KOÇHAN

The Terracotta made are at general greave to be found as erected to exit. if this at Terracottas a dead being from use at to see. Terracottas content from kinds as a vow dead at alive that it made of job, person or hero in connection with our to see. Howerer to be caught terracotta from figuriens these vow be out of at life to a day use we to see. Religion content god, goddes figuriens and social content figure examples this te see.

The terracottas big to be chippeds as periodic make about it to inform offer, to us. Dates that make terracottas big uncuts at parallelism a style growth to see and to see. Terracottas that to bolt, it terms social life, thought and beliefs about knowladge having aim got. Above we're to talk about as Human, god, animal and things figuriens as kind of to inculde terracottas into our group to be constitute productions god goddess and human are figuriens. Each one itself term into different style private at indicator at self anythings tell want it. Partner dot is to see. We are to bolt at terracottas at to us it term religion confidences human in connections and social life it about to inform had given. Societies between that cultur at interaction this productions over we are possible From we before life's humanity life and cultur about information gave archaeological to find being as. Terracotta productions to from us before had lived cultur about we are knowladge to offer is most important datums.

ÖNSÖZ

Daha Orta öğrenim yıllarımda Arkeoloji'ye karşı ilgim vardı. Bu bilim üzerinde öğrenimimi tamamlamam benim için hayatımın en mutlu olayıydı. Mesleğim ile ilgili ne kadar çok çalışsam yorulduğumu hissetmeyecektim. Çünkü kişinin sevdiği meslekte ne kadar yoğun çalışsada yorulmayacağını biliyordum. Öğrenim sürecinde Arkeoloji'nin bütün dallarının eğitimini zevkle aldım. Meslek hayatına atıldıktan sonra teorik bilgileri uygulama alanı bulmuştum. Bu çalışmalar sırasında terracottalar bana biraz daha ilginç gelmişti. Ben de araştırma konusu olarak görev yaptığım müzedeki terracottalar üzerinde araştırma yapmak istedim. Araştırma yaparken bulunduğum yerde kaynaklar yetersizdi. Başka kaynaklara ulaşırken de zaman ve imkan konusunda zorluklarla karşılaştım. Bui olumsuzlukları çalışma zevkim ve hırsımla yenerek, elimden geldiği kadarı ile en iyisini yapmaya çalıştım. Bu tezi hazırlarken yapıcı eleştirileri ile desteğini gördüğüm değerli hocam ve tez yöneticim Yrd. Doç. Dr. M. Karaosmanoğlu'na, her zaman ilgi ve yardımlarını gördüğüm tüm Arkeoloji ve S. Tarihi bölümü hocalarıma, harita çizimlerini yapan arkadaşım M. Sağır'a, Adıyaman Müzesi çalışanlarına, çeviri için Ş. Demircan'a, Aileme, manevi desteklerini gördüğüm tüm dost ve arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım. Tezi hazırlarken bana her türlü yardım ve fedakârlığını esirgemeyen eşim Melek hanım'a ve moral kaynağım kızım Nisa'ya teşekkür ediyorum.

ERZURUM - 1997

Fehmi ERARSLAN

KISALTMALAR

- Akurgal, Türkei : E. Akurgal, Griechische und Römische Kunst in der Türkei (1987).
- Akurgal, Anadolu : E. Akurgal, Anadolu Uygarlıkları (1993)
- AST : Araştırma sonuçları toplantısı
- AUA :Anadolu Uygarlıkları ansiklopedisi
- Darga, Hitit : M. Darga, Hitit sanatı (1992)
- Dinçol, Hitit : M. A. Dinçol, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi (1982)
- Işık, Theangela : F. Işık, Die koroplastik von Theangela in Karien und ihre beziehungen zu ost Ionien Istanbuler mitteilungen Beiheft 21 (1980)
- KST : Kazı Sonuçları toplantısı
- Lullies, Plastik : R. Lullies, Griechische Plastik (1960)
- Özgüç, Samsat 1985: N. Özgüç, 1985 Samsat kazıları VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı (1986).
- Thompson; Troy : D. B. Thompson, Troy the Terracotta Figrines of the Hellenistic Period (1963)
- Yıldız, Bizans :H.D. Yıldız, Bizans Tarihi, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi (1982).

I. GİRİŞ

Arkeoloji; yani günümüzden yıllar önce yaşamış uygarlıkların geride bıraktıkları kültür kalıntılarını inceleyen bilim dalı. Ana hatları ile böyle; ancak ayrıntıya girilince oldukça geniş bir çeşitliliği kapsadığı görülür. Önce kronolojik dönemlere ayrılıp, yine kendi dönemi içinde de mimari, plastik, seramik gibi dallara sahip geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Sözünü ettiğimiz dallardan biri de plastik sanat dalıdır. Metal, taş, mermer, ve toprak malzemeden yapılan yontu, kabartma ve figürin gibi eserler plastik sanatların alanını oluşturur. Plastik sanatların en pratik ve en ekonomik malzemesi ise topraktır. Hammadde olan toprağa katılan katkı maddeleri ile yoğrulan çamur'dan terracotta denilen eserler üretilmiştir. Bizim araştırma konumuzda bahsini ettiğimiz bu terracotta eserlerden bir grup figürindir.

Terracotta Grekçe pişmiş toprak anlamına gelir. Hammaddesi toprak olan çamurdan yapılan eserlerin daha sonra pişirilmesinden dolayı bu isimle anılmıştır. Terracotta eserler üretilirken iki teknik kullanılmıştır. Bu teknik elle yapım ve kalıp tekniğidir. İnsanların yaratılışı ile birlikte tanıdığı toprak, her yerde bulunabilen pratik ve ekonomik bir malzeme oluşu nedeni ile Neolitik dönemden başlayarak Roma dönemine kadar terracotta eserlerin üretiminde kullanıldığını görmekteyiz. Terracottalardaki sanatsal yapı ise Geometrik dönemden sonra görülmeye başlar. Daha önceki dönem terracottalarda, gelişmemiş veya abartılmış bir anatomi yapısı, şematik verilmiş tanrı ve tanrıça figürinleri olarak görmekteyiz. Erken dönem terracottaları elle yapılmıştır. Elle yapım tekniği uzun yıllar kullanılarak Arkaik dönem (MÖ 620 - 480) içlerine kadar sürmüştür. Terracotta figürin üretiminde kalıbın ilk kez kullanışı MÖ VIII. yüzyıl sonlarında Doğu etkisi ile görülmeye başlar. Arkaik dönem terracottaların biçimlendirilmesinde kalıbın yanısıra el ve çark yöntemi de kullanılmıştır. Daha sonra kalıp kullanımı giderek artmış ve terracotta üretiminde egemen olmuştur. Terracotta figürin yapımında tek bir kalıp kullanıldığı gibi; bir çok kalıbın

kullanıldığını da görmekteyiz. Her uzuv için ayrı, ayrı kalıplar yapılmış ve daha sonra bunlar birleştirilmiştir. Bu kadar kalıbın kullanılmasının sebebi; üretilen figürinlere hareketlilik verme amacı olduğunu görmekteyiz. Terracottaların daha iyi pişmesini sağlamak için fırınlama esnasında çamur içindeki suyun buharlaşarak tamamen çıkması gerektiğinden, figürinlerin arka kısmında bu işlevi gören bir açıklık buhar deliği olarak bırakılmıştır.

Terracottaları genelde mezar buluntusu olarak görmekteyiz. Bu da terracottaların ölüye sunulan bir adak armağanı olduğunu gösterir. Terracottalar büyük yontuları örnek alarak üretilmiştir. Bu nedenle terracotta figürinlerin tarihlenmesinde bizlere büyük yontular örneklik edecektir.

II. BÖLGENİN TARİHİ COĞRAFYASI

Anadolu tarihinin oluşmasında jeomorfolojik özellikler büyük rol oynamıştır. İnsanoğlunun eski çağlarda tabiata ve onun ortaya koyduğu şartlara bağlı olması, çeşitli uygarlıkların doğup gelişmesine yol açmıştır. Eski çağlarda tabiata bağlı kalma ve ona uyma yeryüzünün her yerinde görülen bir durumdur. Anadolu'da oturanlar da tabiat şartlarına uymak zorunda kalmıştır. Anadolu tarihi bütün olarak gözden geçirildiğinde, çeşitli uygarlıkların gelişmesinde de söz konusu tabiat şartlarının büyük rol oynadığı görülmektedir.¹

Tabiatın bu bölgede insanlara cömert davranması her çağda sürekli yerleşime büyük etken olmuştur. Ele geçen maddi kültür kalıntıları bölgede Paleolitik dönemden itibaren günümüze kadar sürekli bir yerleşimin olduğunu kanıtlamaktadır.² Adıyaman'ın 7 km kuzeyinde bulunan ve MÖ 40000 yılına tarihlenen Palanlı mağarasındaki stilize biçimde yapılmış dağ keçisinin betimlendiği resim bu dönemin izlerini taşımaktadır.

Adıyaman sınırları içinde Çakal vadisi denilen yerde Paleolitik Orienyasien kültürüne ait çakmak taşı el aletleri bulunmuştur.³ Adıyaman'ın doğusunda Ancoz'da bulunan çakmak taşı el aletleri de bunu desteklemektedir.⁴ Yine Adıyaman'ın doğusundaki Şehremuztepe Paleolitik buluntuları, Güneydoğu Anadolu bütünlüğü içinde ele alınacak olursa özellikle alt ve orta Paleolitik buluntuları açısından çok zengin görünen bölgenin Paleolitik dönem zincirine bir halkanın daha eklendiğini göstermektedir.⁵

İnsanların avcılık ve toplayıcılık yaptığı Paleolitik dönemden (MÖ 60000 - 10000) yerleşik düzene geçtikleri Neolitik dönem (MÖ 8000 - 5500) sürecini bölgede Hayaz höyük buluntuları devam ettirir.⁶ Çevrede ele geçen

¹ Akurgal, Anadolu S XIV.

² S.R. Blaylock - D.H. French - D. G. Summers, The Adıyaman Survey an İnterim report, Anatolian Studies LX Ankara 1990 s 81.

³ E. Pittard, Une nouvelle station paleolithique dans la region d'Adıyaman, Archives Suisses d'antropologie generale 1937.

⁴ M. Özdoğan, Aşağı Fırat havzası 1977 yüzey araştırmaları. 1977.

⁵ I. Yalçınkaya, Samsat - Şehremuztepe çevresi paleolitik çağ araştırmaları, I. AST 1983 s 13.

⁶ J.J. Roodenberg, 1983 Hayaz höyük ve civarı kazıları, VI. KST 1984 s 1 vd.; C. Başaran, Akeolojiye Giriş (1996) s. 23

yüzey buluntuları ve Gritille höyük (Bkz. Antik Bölge Haritası) erken Neolitik (M Ö 7000 - 6000) buluntuları da bu dönem hakkında bilgi vermektedir.⁷

Çanak çömleğin insan yaşantısına yoğun olarak girdiği, Kalkolitik döneme (MÖ 5500 - 3500) ait buluntu örneklerini Hayaz höyük⁸ ve Samsat höyük⁹ yerleşim katlarında görmekteyiz

İnsanların, bakır ve kalay'ı karıştırarak tunç'u keşfi ile bu döneme adını veren Tunç devrinde (MÖ 3000 - 1200), insanlar tunçtan savaş ve savunma aletleri, ev ve süs eşyaları ve dini içerikli eşyalar yapmışlardır. Bölgede Hurrilere ilk önce üçüncü binin sonlarında rastlanmaktadır. Hurriler önceleri üçüncü binin ilk yarısında küçük beylikler kurmuşlardır.¹⁰ Tunç devrinin izlerini Samsat höyük¹¹ Tille höyük¹² ve Hayaz höyük¹³ buluntularında görmekteyiz. MÖ 2500 - 2000 yılları arasında Anadolu'da yerli kavim Hattilerin yaşadığını biliyoruz. Anadolunun bugün için bilinen en eski adı "Hatti ülkesi" idi. MÖ 2500 - 2000 tarihleri arasında oluşan uygarlık Hatti'lere aittir.¹⁴ Bu döneme ait idoller Adıyaman müzesinde bulunmaktadır.

Anadolu'da bir devlet kurulmamışken, Mezopotamya'da bir krallık kuran Akad kralı Sargon(MÖ 2340 - 2284), Amanos ve Toros dağlarını geçerek oradan Anadolu'nun içlerine kadar sefer düzenler.¹⁵

Asur koloni çağı ile Anadolu'ya yazının girdiği dönem olan MÖ 2000'de Hint-Avrupa kökenli kavimlerden Hititler; doğudan Kafkasya Derbend kapılarından Anadolu'ya girerek yerleşirler¹⁶ Ancak Hitit'ler Anadolu'ya doğu'dan girdikleri için sadece Güneydoğu ve orta Anadolu'ya sahip olabildiler.¹⁷

Eski Hitit krallığının tarihsel gelişimini özet olarak Telepinu fermanı veya metninde bulmaktayız. Bu yazıta göre eski Hitit krallığı I. Hattuşili (Labarna) (MÖ 1650) ile başlar. Anadolu savaşları ile krallığının birliğini sağladıktan sonra Güneydoğu'ya geçerek kuzey Suriye ve Halep şehrine

⁷ R. Ellis, The 1983 season at Gritille, VI. KST Ankara 1984 s 165; R. Ellis, Gritille 1984, VII. KST 1985 s 261.

⁸ J.J Roodenberg, 1983 Hayaz höyük ve civarı kazıları, IV. KST 1985 s 1 vd.

⁹ Özgüç, Samsat 1985 s 297.

¹⁰ Akurgal, Anadolu s. 119.

¹¹ N. Özgüç, Samsat 1984 yılı kazıları VII.KST 1985 s 221; Özgüç Samsat 1985 s 297.

¹² D. French, Tille 1984, VII. KST 1985 s 205; D. French, Tille 1990, VIII. KST 1991 s 337.

¹³ J.J Roodenberg, 1983 Hayaz höyük ve civarı kazıları, IV KST 1985 s 1.

¹⁴ Akurgal, Anadolu s 31.

¹⁵ M. A. Dinçol, Siyasal tarih. AUA 1982 s 19.

¹⁶ Darga, Hitit s 11.

¹⁷ Akurgal, Anadolu s XVI.

kadar indiğini çift dilli (Bilingual) Akadça ve Hititçe yazıtından öğrenmekteyiz.¹⁸ I. Murşili (MÖ 1630 - 1600) kısa süren saltanatı döneminde Babil'i zapteder. Telepinu (MÖ 1535 - 1510) döneminde ise Hitit krallığı Anadolu içine çekilmiştir. Bu tarihte Anadolu'nun güneyinde Hitit egemenliği bitmiştir.¹⁹

Eski hitit krallık döneminin güçlü iki büyük kralı, I. Hattuşili ve I. Murşili haleflerinin düşüncesi, yeni Hitit devletinin güneye açacakları seferler ile yayılma politikası güderek sınırları geniş, güçlü bir devlet yapısına kavuşturmak. Bütün askeri çabaları, ülkeleri orta Anadolu'ya oranla çok daha bereketli topraklara, deniz kıyılarına, kuzey Suriye ve Mezopotamya'nın büyük merkezlerine ulaşmak, onların zenginlik ve yüksek düzeydeki uygarlıklarından faydalanmak amacını taşımaktaydı. Böylece ilk hedef gelişmiş bir kültür merkezi, zengin Halpa (Halep) şehri olmuştur. Bu bölge dahil, Babil ele geçirilir. Böylece, Hitit dünyası kültür, sanat ve din alanlarında da kuzey Suriye'nin ve Mezopotamya'nın gelişmiş uygarlıklarından etkilenmiştir. Hitit devletinin de resmi yazısı olan çivi yazısını burada öğrendiler.²⁰

Eski Hitit krallığının yaklaşık yarım yüzyıl süren parlak döneminden sonra Hitit devleti gücünü yitirmiş, Anadolu'nun Güneydoğu bölgesindeki egemenliği de büyük ölçüde zayıflamıştır. Bu durum, Asyalı bir kavim olan Hurri'lerin, yukarı Fırat ile Habur ırmağı arasında kalan bölge'de Mitanni devletini MÖ 1460/50 tarihinde kurmalarını sağlamıştır. Mittanni'ler bu tarihten sonra ön Asya'nın, Mısır'dan sonra ikinci büyük politik ve de askeri gücü olmuştur. Mitanni/Hurri egemenliği I. Şuppiliuma'nın (MÖ 1380) hükümdarlığına kadar sürmüştür.

I. Şuppiliuma (MÖ 1380 - 1340) kuzey Suriye'ye yayılma politikasıyla, üstün askeri gücünü yönlendirmiş Halpa ve Kargamış gibi zengin şehirleri ele geçirdikten sonra Kuzey Suriyede'ki Mısır nüfuzuna set çekmiştir.

Şuppiliuma'nın en başarılı seferi kuşkusuz, Mitanni krallığına karşı yaptığı seferidir. Yürüttüğü akıllı devlet adamı politikasıyla Mitanni devletini tamamen ortadan kaldırmamış, savaştığı kral Tuşratta'nın oğlu Mattivaza'yı

¹⁸ Darga, Hitit s 12.

¹⁹ Darga, Hitit s 14.

²⁰ Darga, Hitit s.15.

tahta oturarak onu hem Hurrilerin kralı hemde kendine damat yapmıştır. Mitanni devletini büyük Hitit devletinin vasaı haline getirmiştir. Mitanni devleti böylece sözde varolmasına karşın özünde Güneydoğu'da güçlenen Asur devletine karşı Hitit desteği ile ayakta duran, bir devlet idi.²¹

Hitit'ler XIV. yüzyıl'da dönemin üç büyük ve güçlü ülkesinden biridir. XIII. yüzyıl da ise Mısır ile birlikte Dünya'nın iki süper devletinden biridir.²² II. Murşili (MÖ 1345 - 1315) zamanında akrabaları olan Kargamış ve Halpa kralları ile olan ilişkilerini düzene sokarak antlaşmalar yapmış, ve Hitit ülkesine bağlı kılmıştır.²³ II. Murşili'nin oğlu Muvattalli, başkent Hattuşa'yı aşağı memleket denilen Dattaşşa'ya taşır. Hitit ordusu Damaskus'a (şam) kadar Suriye'yi yakıp yıkarak, Hitit krallığının etki alanındaki Kadeş sınırında kalır²⁴ III. Murşili (MÖ 1282 - 1275), IV. Tutalya (MÖ 1250 - 1220) ve III. Arnuvunda MÖ (1220 - 1200) döneminde, bölgedeki Hitit hakimiyeti devam eder. Son Hitit kralı Şuppililiyam (MÖ 1210 - 1195) olduğu bilinmektedir.²⁵

MÖ XII. yüzyıl başlarında Ege kavimlerinin saldırısı sonucu Önasya'nın sahip olduğu en muhteşem krallık devletlerinden biri Hitit devleti tarih sahnesinden silinmiştir. Mısır firavunu III. Ramses (MÖ1198 - 1166) Hitit devletinin yıkılması ile ilgili bir yazıtında şöyle bahseder; "Birdenbire devletler yıkılıp dağıldılar. Hatti, Kizzuwatna, Kargamış ve Alaşiya gibi ülkeler onların silahları karşısında dayanamadılar". Ramses'e göre; sadece kendisi denizden ve öküz arabaları ile karadan gelen bu kavimlere karşı koyabilmiştir.²⁶ 2.Bin Anadolu sanatına damgayı vuran Hitit uygarlığının, bölgedeki hayat izlerini Samsat höyük örnekleri belgeler.²⁷

İncil'de Hetoğulları olarak geçen Hint - Avrupa kökenli Hititler, kadınları erkeklerle eş değerde tutan, kölelerin bile haklarını koruyan en eski hukuk devletidir. Anadolu'nun eski yerli halkı Hattiler ile buraya göçlerle gelen Hint - Avrupalı kültürlerin uyumlu kaynaşması ile Hitit sanatı gelişmiştir.

Ege göçlerinin de etkisiyle yıkılan Hitit devletinin halkı kuşkusuz tamamen ortadan yok olmadı. Topraklarını terk eden Halk Anadolu'nun

²¹ Darga, Hitit s 17.

²² Akurgal, Anadolu s. XVI.

²³ Darga, Hitit s 18.

²⁴ Darga, Hitit s 19.

²⁵ Darga, Hitit s 23.

²⁶ Dinçol, Hititler s 53.

²⁷ Özgüç, Samsat 1985 s 297 vd.

güneyine inerek orada geç hitit krallıklarını kurdular (MÖ 1180 - 700)²⁸ Bu tarihlerde Asur kralı I Tiglatpileser (MÖ 1117 - 1077) Fıratı geçerek Anadolu'nun Güneydoğusu üzerinde Asur hakimiyeti kurar.²⁹ Anadolunun Güneyinde kurulan Geç Hitit, krallıklarından birisi de incelediğimiz bölgeninde sınırları içinde bulunan Kummuh krallığıdır. Asur kralı II. Asurnasirpal (MÖ 884 - 853), bölgeye düzenlediği seferde Qatazilu adlı Kummuh kralından haraç aldığından bahseder. III. Salmanasar'a (MÖ 858 - 824) haraç ödeyen Kummuh kralının adı ise Kundaşpi olarak geçmektedir.³⁰

Erken demir çağdan başlayarak geç Hitit ve Geç Asur dönemine kadar aralıksız yerleşiminin olduğu Tille Höyükte ortaya çıkarılan MÖ 9 ve 8. yüzyıl'a ait olan iki katlı evler geç Hitit yerleşimi hakkında bilgi sunmaktadır.³¹ Yine Ancoz' da bulunan kabartma stel ve yazıtlar ile Malpınar³² hiyeroglif kaya yazıtı Geç Hitit dönemini belgeler. Urartu kralı II. Sardur (MÖ 764 - 735) Van kalesindeki Analıkız yazıtında Kummuh'u (Qumaha) ele geçirerek kralı Kundaşpi'yi boyun eğmeye zorunlu bıraktığından bahseder.³³

Asur kralı, geç Hitit Kummuh kralı Kundaşpinin MÖ 743'de III. Tiglatpileser'e karşı Urartu kralı II. Sardur'un (MÖ 764 - 735) yanında yer aldığından bahseder³⁴ Asur kralı II. Sargon'un bölgedeki hakimiyeti zamanında, yönetimi Kummuh Kralı Mutallu'ya vermiştir. Fakat MÖ 708 yılında Asur devletine karşı ihanet ettiği gerekçesiyle Asur devletine bağlı bir eyalet haline getirilir.³⁵ Bölgede MÖ 7. yüzyıla ait Asur hakimiyetini Samsat

²⁸ D. French, Tille höyük 1989, XII, KST 1990 s 311; D. French, 1986 Tille höyük kazısı, IX, KST Ankara 1987 s 335; Darga, Hitit s 23; Tille höyük'te bulunan erken Demir Çağ'a ait buluntulardan el yapımı, siyah perdahlı, ve emzik ağızlı kaplarla, Anadolu'da karanlık çağlar olarak bilinen döneme ışık tutar, D.G Summers, 1988 Tille höyük kazısı, XI, KST 1989 s. 305.

²⁹ Dinçol, Hitit s. 122.

³⁰ Dinçol, Hitit s 129.

³¹ D.G Summers, 1988 Tille höyük kazısı, XI, KST 1989 s 305; D. French, Tille höyük 1989, XII, KST s. 311.

³² M. Kalaç - J.D. Hawkins, The Hieroglyphic Luwian Rock Inscription of Malpınar, Anatolian studies XXXIX 1989 s 107 vd.

³³ Dinçol, Hitit s 129.

³⁴ Dinçol, Hitit s. 129.

³⁵ Dinçol Hitit s 130; "Grekler MÖ VIII. yüzyıl'da Mezopotamya'nın ikibin yıllık zengin bilgi hazinesi Anadolu'nun güneydoğusundaki geç Hitit krallıkları aracılığı ile tanıdılar. MÖ VIII. yüzyılda bir Greklinin başlığı, giysisi ve saç tipleri tıpkı Hititlerdeki gibi idi. Yani onların etkisini taşıyordu. Grek figüratif ve dekoratif sanatı geç Hitit stilleri ve betimini izliyordu, Akurgal Anadolu s. 150.

Höyükte ortaya çıkarılan kültür kalıntıları belgelemektedir.³⁶ Bu dönemi yine Tille Höyük, geç Asur yerleşim katları desteklemektedir.³⁷

MÖ 6. yüzyılda, bölgede Persleri görüyoruz. Pers kralı Kyros (MÖ 559 - 529) vasalı Med kralı Astiyeges'i MÖ 550 yılında yenerek Med krallığını ortadan kaldırır³⁸. Onun yerine İran yaylasından, Anadolu'da Kızılırmak'a kadar uzanan büyük Pers krallığını kurdu. Doğuda kurulan bu büyük devleti tehlike olarak gören Lydia kralı Kroisos MÖ 547 yılında Kapadokya'ya kadar indi. Güçlü bir ordu ile Pers Kralı Kyros bunları durdurdu. Buradan izleyerek MÖ 546 yılında Lydia başkenti Sardes (Salihli) kapılarına dayandı ve onları o bölgede büyük bir yenilgiye uğratarak, batı Anadolu şehirlerini de ele geçirdi.³⁹ MÖ 521 yılında bölgede II. Dareius ile daha güçlü bir Pers hakimiyeti vardır. Bölge bu dönemde Klikia satraplığına bağlanır.

Anadolu'da iki yüzyılı aşkın bir süre Pers işgali (MÖ 545 - 333) altında kalmıştır.⁴⁰ Bundan sonra Önasya dünyasında siyasal ilişkiler köklü değişimlere uğramıştır. Samsat Höyük'te ele geçen maddi kültür kalıntıları, MÖ 4. yüzyıl Pers uygarlığı hakkında bilgi verir.⁴¹

MÖ 336 yılında babası Makedonya kralı III. Philip'in ölümü üzerine 23 yaşında tahta geçen III. Alexandros (Büyük İskender) MÖ 334 yılında Ege, Karia, ve Lykia'yı ele geçirir. MÖ 333 yılında Kilikia'ya inerek Arsames'i buradan uzaklaştırır.⁴² Aynı yıl Pers kralı Dareius ile yapılan Issos savaşı sonucu, bölgeyi ele geçirir.⁴³ Makedonya kralı III. Alexandros'un (Büyük İskender); MÖ 323 yılında ölümü üzerine bölge merkezi Suriye olan Seleukos'lar sülalesinin yönetimine geçer.⁴⁴

Bu dönem Büyük İskender ile başlayan Anadolu'daki Makedon, Grek, Pers, Önasya ve Anadolu halkı kültürlerinin karışıp kaynaştığı ve üç yüzyıl

³⁶ Özgüç, Samsat 1985 s. 297.

³⁷ D.G. Summers, 1988 Tille höyük kazısı. XI. KST Ankara 1989 s 305; D. French, Tille höyük kazısı, XI KST 1990 s 311.

³⁸ Anadolu tabiat filozoflarının döneminde yani, MÖ 600 - 545 yıllarında o zamanki Dünya'nın kültür önderliği Mısır ve Mezopotamya'dan Anadolu'ya geçmiştir. Akurgal, Anadolu s XIV.

³⁹ A.M. Mansel, Ege ve Yunan tarihi, Ankara 1988 s 253.

⁴⁰ Pers egemenliği Anadolu uygarlıklarının gelişimini aksattır, V. Sevin, Anadolu'da Pers egemenliği, AUA cilt II s 268; Anadolu Pers işgali sürüsünce önderlik durumunu kaybetmiştir. Akurgal, Anadolu s. XV.

⁴¹ Özgüç, Samsat 1985 s 297.

⁴² "Arsames" olasılıkla Kommagene ülkesi'nin yazlık başkenti olan Arsameia'nın kurucusu olmalı.

⁴³ M. Özsait Anadolu'da Hellenistik dönem, AUA cilt II 1982 s 286 vd.

⁴⁴ M. Özsait Anadolu'da Hellenistik dönem, AUA cilt II 1982 s 295; Büyük İskender (MÖ 336-323 Anadolu'da Hellenizmi güçlendirdi. Ancak bilindiği gibi İskender'in halefleri Anadolu'yu küçük krallıklara böldüler. Böylece birçok beyliklerden oluşan durum devam etti, Akurgal, Anadolu s XV.

boyunca Anadolu sanatına damgasını vuracak "Hellenistik" dönemdir.⁴⁵ Hellenistik dönemin bölgedeki izlerini belgeleyen Gritille⁴⁶ Samsat⁴⁷ ve Tille Höyük kazı buluntuları bu dönem hakkında bilgi sunmaktadır.⁴⁸

M. Ö 1. yüzyılda Roma devleti güçlenmiş ve her geçen gün topraklarını genişleterek bu bölge sınırına kadar gelmiştir. Bu tarihte bölgedeki Seleukos yönetiminde iç karışıklık sürmektedir. İşte bu sıralarda anne tarafı Makedon büyük İskender'e, baba tarafı ise Pers Dareius'a akraba olan Mitradates Kallinikos, bu karışıklıktan faydalanarak M. Ö 69 yılında bölgede Kommagene devletini kurar. Krallığın başkenti Samosata kentidir.⁴⁹ Kent; adını I. Antiochos Epiphanes'in dedesi olan Kral Samos'dan almış olmalı.

MÖ 69 yılında Kapadokya'yı geçerek Armenia krallığını ele geçiren Romalı komutan Lucullus'un kazandığı bu zafer ona büyük saygınlık kazandırır. Zaferini kutlamak için gelenler arasında Suriye'nin kuzeyinden, Toros yükseltilerine kadar uzanan ve Fırat'ın batısında bulunan toprakların egemeni Kommagene kralı. I. Antiochos Epiphanes'in (MÖ 69 - 32) adı da geçmektedir.⁵⁰

Kommagene krallığı, Seleukos krallığının vasalı durumda idi. General Pompeus MÖ 64 yılında Seleukos krallığına son verir. Bu sırada Kommagene ülkesinin tahtında yine Mitradates Kallinikos'un oğlu Antiochos Epiphanes bulunmaktaydı.⁵¹ Bölge general Pompeus tarafından işgal edildi. Fakat Roma burayı kendi toprağına katmayıp imparatorluğına bağılı vasal krallık yapmış ve yönetimi, yine I. Antiochos Epiphanese bırakmıştı.⁵² Roma İmparatoru Clavdius MS 41 yılında vasal Krallıklarda değışiklik yaptı.

⁴⁵ Hellenistik uygarlık Anadolu'da gelişip büyümüştür. Doğı dünyası ile ilişkileri sayesinde kültür'de sanat'ta bilim'de ve ekonomide en üst düzeye ulaşmıştır. Akurgal, Anadolu s 205.

⁴⁶ R. Ellis, Gritille 1982, Anatolian studies XXXIII Ankara 1983 s 244; R.Ellis The 1983 Season at Gritille. VI. KST 1984 s. 215.

⁴⁷ N. Özgüç, Samsat 1984 kazıları, VII. KST 1985 s 211; Özgüç, Samsat 1985 s 297.

⁴⁸ D. French, Tille 1981, V. KST 1982 s 415; D. French, Tille 1984 VII. KST 1985 s 205; D. French - J Moore - F. Russel, Tille, Anatolian studies XXXII 1982 s 161.

⁴⁹ Antik coğrafyacı Strabon Kommagene'den bahsederken "... O Zeugma'daki nehir kuşağında bulunan Kommagenedeki Samosat ile başlar..", A. Pekman, Antik Anadolu Coğrafyası, 1993 XII. kitap s 190; "... Kataonia ve Euphrates arasında bulunan Melitene Kommagene'ye sınırdır..", A. Pekman, Antik Anadolu Coğrafyası, 1993 XII. kitap s 1; "... Melitene Kommagene benzer.."; A. Pekman, Antik Anadolu Coğrafyası, 1993 XII. kitap s 3; J. Wagner, Kommagene heimat der götter, 1987; F.K Dörner, Der Thron der Götter, auf dem Nemrut dağı, 1987.

⁵⁰ M. Özsait, Anadolu'da Hellenistik dönem, AUA cilt II 1982 s 311.

⁵¹ Kommagene devleti I. Antichos Epiphanes döneminde (MÖ 69 - 32) altın çağına yaşamıştır. Günümüzde Dünya harikası olarak kabul edilen ve Dünya mirası listesinde yer alan Nemrut dağı kutsal alanı ve Arsameia hierothesion'u bu kral döneminde yapılmıştır.

⁵² M. Özsait, Anadolu'da Hellenistik Dönem, AUA cilt II 1982 s 312.

Kommagene krallığı tahtını yine Antiochos IV. Epiphanes'e bıraktı.⁵³ MS 63 yılında Kommegene ve Armenia dışındaki bütün Anadolu toprakları Roma İmparatorluğu egemenliği altına girmiştir.⁵⁴ İmparatorluğun doğusunda her zaman yeni bir karışıklık çıkması beklenebilirdi. Kommagene krallığı tahtında olabilecek değişiklik düzeni bozabilir düşüncesiyle İmparator Vespasian MS 72 yılında kral IV. Antiochos'u partlarla ilişkisi olduğu bahanesi ile azletti. Suriye valisi C. Paetus Kommagene topraklarına girerek başkent Samosata'ya doğru ilerledi. Kral IV. Antiochos hiç karşı koymadı. Fakat oğulları Epiphanes ve Kallinikos Romalılara karşı mücadeleye girdiler. Babalarının ümitsizliğe düşmesi üzerine kaçarak Partlara sığınmak zorunda kaldılar. Bunun üzerine savaş sona erdi. Kommagene toprakları M S 72 yılında Suriye Eyaletine bağlandı.⁵⁵

MS II. ve erken III. yüzyılda bölgede güçlü bir Roma egemenliği söz konusudur.⁵⁶ Roma imparatoru Valerianus ve oğlu Gallienus (MS 253 - 268) döneminde Roma İmparatorluğu topraklarına saldırılar başlamıştı. Anadolu'nun güney tarafını Sasaniler yağma ve tahrip ediyorlardı. MS 260 tarihinde Sasanilere karşı sefer yapan Valerianus, Edassa (Urfa) yakınında Sasani kralı I. Şahpur tarafından yenilir ve esir düşer.

Sasaniler bu başarıdan sonra Kilikia'dan, Kapadokya'ya kadar bölgeyi işgal ederler. Babası Valerianus'un esir edilmesinden sonra tek başına imparatorluğu sürdüren Gallienus zamanında; Sasaniler'e karşı yapılan seferler sonucu topraklar geri alınır⁵⁷

Tetrarkhiler (dörtlü yönetim) Dönemi'nde (MS 293), Anadolu toprakları imparator Diocletian yönetimi altındadır. Çok tanrılı dinden, tek tanrılı dine geçiş dönemi olan Constantinus'un MS 337 yılında ölümünden önce imparatorluğu üç oğlu ve iki yeğeni arasında paylaştırır. Bölgemizin de dahil olduğu küçük Asya'nın yönetimi Constantius'a verilir.⁵⁸ İmparator Theodosius'un MS 395 yılında İmparatorluğu Doğu ve batı olarak ikiye

⁵³ O Akşit. Roma İmparatorluk tarihi, 1985 s 95.

⁵⁴ Romalılar Anadolu'da yerleşmemişlerdir. Onlar Anadolu'yu bayındır bir ülke düzeyine getirmiş oldukları halde burayı yurt edinmedikleri için ortaya koydukları mekan birliğine rağmen "Romalılık" yüzeyde kaldığı, yerli gelenek tüm gücü ile sürdürdüğü için kendi dönemlerinde Anadolu'da köklü bir kültür birliği kuramamışlardır. Akurgal Anadolu s XVI.

⁵⁵ O. Akşit. Roma İmparatorluk tarihi, 1985 s 145.

⁵⁶ Derik kutsal alanı (hereon) içindeki tapınak. Cendire ve Göksu köprüleri ve diğer mimari yapılar anıtsal Roma mimarlığını yansıtır.

⁵⁷ M. Özsait. Anadolu'da Roma egemenliği, AUA cilt II 1982 s 341.

⁵⁸ M. Özsait. Anadolu'da Roma egemenliği, AUA cilt II 1982 s. 349

ayırması üzerine, Roma imparatorluğu adını Bizans imparatorluğuna miras bırakır. Gerek bölgede yapılan kazılar sonucu ortaya çıkan ve gerekse günümüze kadar varlığını koruyarak gelmiş kalıntılarda Roma egemenliği izlerini görürüz.⁵⁹

Bu tarihten sonra bölgede Bizans hakimiyeti devam eder.⁶⁰ Bizans İmparatoru Justinianus (MS 527 - 565) döneminde bölgede güçlü bir Bizans hakimiyeti vardır. MS 619 yılında Sasaniler Anadoluyu boydan boya geçerek İstanbul'a (Constantinopol) kadar uzanırlar. MS 627 yılında Bizans imparatoru Herakleius Sasanileri yenerek bölgeden uzaklaştırır.⁶¹

Bu dönemden sonra Anadolu, İslâm orduları akınlarına sahne olur. Emevi sultanı Muaviye MS 670 yılında Bizans üzerine yürür ve İstanbul'a kadar ilerler. Emevi sultan El - Velid bin Abdulmelik (MS 705 - 714) döneminde bölge İslâm hakimiyeti altındadır. Emevi saltanatının zayıfladığı dönemde, Abbasi saltanatı güçlenir.⁶² Abbasi sultanı Mehdi (775 - 785), oğlu Harun'ur - Reşid komutasındaki bir orduyu MS 780 yılında Anadoluya gönderir. Harun'ur - Reşid iki yıl içinde Üsküdar'a kadar ilerler ve Bizanslıları üç yıl süre ile barış yapmak zorunda bırakır.⁶³

MS 856 yılında Bizans İmparatoru Petranos, Sümeysat'ı, (Samsat) ele geçirir. Bölge bundan sonra İslâm - Bizans yönetimi arasında el değiştirir. MS 958 yılında Bizans İoannes Tmiskes çetin bir savaştan sonra Sümeysat'ı (Samsat) eline geçirir. Bölgede Bizans ve İslâm dönemlerine ait ele geçen eserler, bu dönemler hakkında bizleri bilgilendirmektedir⁶⁴

MS 1040 yılında Dandanakan savaşı ile bağımsız bir devlet haline gelen Selçuklu devleti, Anadolu'ya akınlar yapar. MS 1065 - 1066 yılında bölgeyi ele geçirirler. Yüzyıllardan beri İslâm orduları akınlarına sahne olan

⁵⁹ N. Özgüç, Samsat 1984 kazıları, VII. KST 1985 s. 221; D. French, Tille 1981, V. KST 1982 s 415; R. EllisThe 1983 season at Gritille, VI. KST 1984 s 165;A. Tırpan, Samasota aşağı şehir su duvarları, IV. KST 1986 s 183; Adıyaman ilinin 37 km güneydoğusunda bulunan Samsat, antik çağda Kommagene krallığı başkenti ve önemli yerleşim yerlerinden biridir. Roma çağında Samosat kentinin gelişip büyümesi ile artan su ihtiyacı Kahta çayından (Nymhaios) alınarak 40 km aşırp kemer ve kanallara iletilen su yolu ile bu çağda hidroloji mühendisliğinin su iletim sistemini göstermektedir. Ü. İzmirliçil, Samsat su yolu araştırmaları, IV KST 1981.

⁶⁰ Bizans sanatı MS IV. ve V. Yüzyıllarda Hellenistik ve Roma kültürünün yeni bir yorumu olarak Anadolu'da doğmuş ve Constantinople'da (İstanbul) gelişmiştir. Akurgal, Anadolu s XIV,

⁶¹ H.D. Yıldız, Bizans s 442

⁶² H.D. Yıldız, Bizans s 446.

⁶³ H.D. Yıldız, Bizans s 448.

⁶⁴ N. Özgüç, Samsat 1984 kazıları, VII. KST 1985 s 221; R. Ellis, Gritille 1984, VII KST 1985 s 221.

fakat, tam fethedilemeyen Anadolu, Selçuklu sultanı Alparslan tarafından MS 1071 yılında Malazgirt zaferi ile Türklerin eline geçer.⁶⁵

MS 1122 yılında bir Türk beyliği olan Artuklu sınırları içinde yer alan bu bölge MS 1233 tarihinde Zengi hakimiyetine girer. MS XIII. yüzyıl ortalarında ise Moğol saldırısına uğrar.

Bölge, MS 1337 - 1521 yılları arasında yine bir Türk Beyliği olan Dulkadiroğulları hakimiyeti altındadır.

MS 1521 yılında Osmanlı padişahı II. Selim (Yavuz Sultan Selim), Dulkadiroğulları beyliğine son vererek bölgeyi Osmanlı topraklarına katar.⁶⁶ Bölgemiz önce Maraş'a daha sonra Diyarbakır'a bağlanır.

1859'da Malatya'ya bağlı bir ilçe iken, 1 Aralık 1954 yılında il olan Adıyaman (Hısn- ı Mansur) bugün Kâhta, Besni, Gölbaşı, Samsat, Gerger, Sincik ,Tut ve Çelikhân ilçelerine sahip şirin bir Anadolu kentidir.

⁶⁵ Persler, Romalılar ve Türkler Anadolu'yu baştan başa idareleri altına almış devletlerdir. Türkler doğu'dan gelmişler ve hititler gibi doğu etkisinde kalmışlardır. Kurdukları mekanlar ve kültür birliği ile bütün Anadolu'ya egemen olarak burasını kendilerine yurt edinmişlerdir. İmparatorluk çağında Avrupa'yı fetheden Osmanlılar çöküş dönemi başlayınca tıpkı Hititlerin güneydoğu'ya geri çekilmesi gibi Türkler de anavatan'ı Türkiye'ye (Anadolu'ya) çekilmişlerdir. Akurgal. Anadolu s XVII.

⁶⁶ H.D Yıldız, Anadolu Türk tarihi, AUA cilt İstanbul 1982 s 606.

III. ESERLERİMİZİN GRUPLANDIRILMASI ve TARİHLENDİRİLMESİ

Bölge Anadolu ile Mezopotamya arasında geçiş bölgesi olması nedeniyle kültür ve sanat alanında iki yönlü etkileşim olmuştur. Bu etkileşim ve ilişkiyi, ele aldığımız terracotta figürinler üzerinde incelemeye çalışalım: İnceleyeceğimiz terracotta grubunu oluşturan 2 figürin Samsat höyük kazısından, 8 figürin Tille höyük kazısından, 9 figürin de bölgede bulunarak satınalma yolu ile müzeye gelen eserlerdir. Bu figürinleri başında polos'u veya tiara'sı olan sakallı biçimi ile Tanrı figürinleri, güğüslerini bereketi simgeler biçimde tutmuş başında polos'u veya tanınan tip benzerliği ile Tanrıça figürinleri, Kadın figürinleri, bölge'ye özgü değişik biçimi ile kaide gövdeli figürinler, kucağında çocuk taşıyan kadın figürinleri ve elinde oyuncak tutar biçimde oyuncaklı çocuk figürinleri olarak gurupladık.

A. Tanrı Figürinleri

İlk eserimiz sakallı tanrı figürinidir (Levha I Resim 1). Başında üçgen biçiminde tiarası var (Kat. no.1). Yüz yapısı ve başındaki tiarası ile Pers tanrı figürinlerine benzer.⁶⁷ Polos'un (tiara) ön kısmı kazıma çizgilerle bezenmiştir. Yüzünü çeviren çember biçiminde sakal ve bıyığı ince çizgilerle belirtilmiştir. Kaş, göz ve burun ayrıntılı yapılmıştır. Uzuvarları yüz içinde orantılıdır. Diğer bir tanrı figürinimiz (Levha I Resim 2) Yine başında üçgensiz tiarası var (Kat. no.2) Başlığın altında, alın üzerinde boncuk dizili bir bant var. Yüzünü çeviren sakal rütüş yapılıırken bozulmuş. Diğer uzuvlar orantılı, fakat kalıptan iyi çıkmadığı için fazla belirgin değil. Boyun figürine göre oldukça kalın ve gövde düz verilmiş. Bahsettiğimiz iki eser stil ve biçimleri ile aynı dönemin eserleridir. Birincisi satınalma, ikincisi Tille höyük Hellenistik katında bulunmuştur. Theangela'dan phiale taşıyan bir terracotta'nın örneğindeki çember biçimindeki sakalı, bıyığı ve yüz uzuvları ile bu iki eserlerimize benzer.⁴ yüzyıl'a tarihlenen⁶⁸ Phiale taşıyan figürinle eserlerimiz aynı tarihtendir. Halikarnasos mouseleum'undan bir erkek büstünün yüzünü çevreleyen sakalı ve yüz yapısı ile de benzerdir. İkinci eserimizde yüz belirgin olmamakla beraber; göz, burun ve ağız benzer. Ancak mouseleum

⁶⁷ J.L. Huot, Persien I, s. 21 Fig. 13.

⁶⁸ Işık, Theangela s 114 kat 124.

örneğin gözleri daha ileri özellikte işlenmiştir. Elmacık kemiği ilk eserimize göre daha orantılıdır. Yine ilk eserimize göre dudaklar daha orantılı ve plastik yapıdadır. MÖ 350 / 40 tarihine verilen⁶⁹ örneğe göre eserimiz biraz erken MÖ 380/ 70 tarihindedir.

Grubumuzun diğer bir eseri başında polosu ile bir tanrı figürünü (Levha II Resim 3) Yüzünü çeviren sakal ince kazıma çizgilerle belirtilmiştir (Kat. no.3). Alın ve çenesi çıkıntılı, gözleri derinde verilmiştir. Üst kısmı ince alt kısmı geniş burun yapısına sahiptir. Oldukça etli dudaklı, boyun kalın ve omuzları yuvarlak verilmiş. Baş kısmına verilen önem gövde kısmına verilmemiştir. Figürin Tille höyük Hellenistik yapı katında bulunmuş. Theangela'dan phiale taşıyan bir figürünün⁷⁰ ince çizgilerle verilen sakal yapısı ve yüzü eserimize benzer. MÖ erken 4. yüzyıl örneği ile eserimiz aynı tarihten, belki dönemi içinde eserimiz biraz geç olabilir. Halikarnasos mauseliüm'undan mausolos'un sakal yapısı ve yüzü eserimize benzer. Kısa sakal, yuvarlak ve etli yüz yapıları benzer. Çıkık elmacık kemikleri ve derindeki gözler her ikisinde de aynıdır. Mausolous'un ağız yapısı daha detaylı ve ileri özellikte işlenmiştir. MÖ 350/40 tarihli⁷¹ Mausolos, dönem içinde eserimizden biraz geçtir. Eserimiz MÖ 370/360 tarihindedir.

Tanrı grubunun son eseri başında geniş ve Grek figürinlerindeki gibi poloslu tanrı figürünüdür. (Levha II Resim 4) Başındaki polos yukarıya doğru genişlemektedir (Kat. no.4). Yapım hatası olarak yüzü baskı sonucu biraz bozulmuştur. Polos'un altında, alının üzerinde ortadan ikiye ayrılarak geriye taranan plastik saç izlenmekte. Yüzünü çevreleyen sakal ince çizgilerle belirtilmiştir. Alın biraz ileri çıkıktır. Gözler, burun ve ağız orantılı ve ayrıntılı olarak işlenmiş. Yüzünde idealizm havası var. Eserimiz Tille höyük Hellenistik yerleşim katında bulunmuştur. Bir de stil gelişimi ile tarihlemeye çalışalım. Eserimiz Erythrai'den tanrı Serapis terracotta başına benzemektedir⁷². Baş biçimi yüzdeki barok yapı her ikisinde de aynıdır. Eserimiz MÖ 2. yüzyıl tarihli Erythrai örneği ile aynı tarihten olmalı. Eserimizdeki ortadan ayrılan iri dalgalar ve bukleler yapan saçı, yüz ifadesi

⁶⁹ J. Charbonneau - F. Villard, Hellenistische Griechland, 1971 s 221 fig 251.

⁷⁰ Işık, Theangela s 147 kat. 138.

⁷¹ J. Charbonneau - F. Villard, Hellenistische Griechland, 1971 s 221.

⁷² C. Bayburtluoğlu, Erythrai pişmiş toprak eserler, Ankara 1977 21 lev. XXXI.

ile ilk anda İskender portrelerini andıran Hellenistik devir saç stili ve yüzdeki barok yapısı ile eserimiz de MÖ 2. yüzyıldır.

B. Tanrıça Figürinleri

İki elleri ile göğüslerini tutan bir tanrıça figürini (Levha III. Resim 5) Bereketi simgeler biçim ile tanrıça Kybele veya Asur kökenli Astarte olmalı.⁷³ Kabarik ve karpuz dilimi biçimindeki saçı geriye doğru taranmıştır (Kat. no.5) Saçları ensede lüleler yaparak omuzlar üzerine düşmüş. Boynunda gerdanlığı, omuzlardan aşağı uzanan bir örtüsü var. Göğsün ön kısmı ise çıplak bırakılmıştır. Belinden aşağı ayak bileklerine kadar uzanan bir elbise giymiş çizgileri çapraz kesen üç çizgi ile desen verilmiştir. Çan biçiminde yapılmış elbiseye sahiptir. Figürin Tille höyük Demir çağı katmanında bulunmuştur. Tanrıça duruşu ile bize Auxerre'li kızı hatırlatıyor. Üçgensiz baş yapısı, badem gözler ve yay biçiminde kaşlar ile Auxerre'li kız eserimize benzer. Göğüs tutuşundaki fark ise Auxerre'li kız'ın bir eli ile tutmasıdır. Her ikisinde de belden aşağı genişleyen bir elbise var. Auxerre'linin elbisesinin üzerindeki meanderli bezemeye karşın eserimizde yataylı, dikeyli benzemelerin oluşturduğu desen var. Eserimizin yüzü Auxerre'li kıza göre daha yumuşak hatlı ve saçları biraz daha doğal. Auxerre'li tanrıçanın tarihi MÖ 640/30'dur.⁷⁴ Eserimize göre biraz erken tarihtendir. Efes'ten bir rahibe yontusu ile karşılaştırsak; Rahibenin tombul yanak ve sivri çenesi, iri badem gözleri ile eserimize benzer. Rahibe'nin tarihi MÖ 620 dir.⁷⁵ Ancak bu eserimizden geçtir. Mykenae'den bir kadın yontu başı eserimizi hatırlatmaktadır. Yuvarlak yüz, badem biçiminde patlak gözler ve tok çene yapısı ile eserimizle benzerlik göstermektedir. MÖ 630 yılına tarihlenen Mykenae başı⁷⁶ ile eserimiz çağdaş olmalı. Yani eserimiz için MÖ 630 tarihi uygun bir tarihtir.

Göğüslerin bereketi simgeler biçimde verildiği bir başka tanrıça örneği (Levha III. Resim 6) Bere biçiminde saç yapısı Dedalik dönem özelliğinde verilmiştir (Kat. no.6). Saç tepede küçük çentiklerle verilmiş ve yanlarda örgü yaparak omuzlara inmiştir. Alın üzerinde bir diadem'i var.

⁷³ A. Parrot, Assur. 1972 s 248 fig 310 c; Astarte. Enciclopedia dell'arte antica I, 1958 s 748 vd.

⁷⁴ J. Boardman, Griechische plastik. 1981 s 18 fig 28.

⁷⁵ Akurgal, Türkiye s 195.

⁷⁶ Lullies, Plastik s 37 fig 7.

Üçgen yüz yapısı, yay biçiminde kaşlar ve iri badem gözler yine Dedalik dönem özelliğindedir. Baş yapısı gövdeye oranla büyük verilmiştir. Baş ve gövdesi ile bir vazo görünümünde olup anatomik yapısı tam oturmamıştır. Göğüslerin alt kısmından tutan eller ayrıntılı verilmiş. Göğüsler ve parmaklar oldukça belirgindir. İki kolunda bilezikleri var. Eseri benzer örnekler ışığında stil gelişimi ile tarihlemeye çalışalım. Tanrıçada ilkel bir güzellik izleniyor. Örgülü saç biçimi, yay biçimindeki kaşlar, etli burun ve dudak, tok çene, üçgen biçiminde yüz yapısı ile Korint aryballos'u eserimiz ile benzerlik gösterir. Örnek eserin tarihi MÖ 640'dır.⁷⁷ Korint aryballosuna göre eserimizdeki yüz yumuşamış, dudaklar daha küçülmüş, saçları daha doğal. Eserimiz bundan geç olmalı. Üçgen yüz yapısı badem göz, tok çene ve şematik örgülü saç yapısı ile Auxerre'li tanrıça da eserimizle benzerlik gösterir. MÖ 640/30 tarihli⁷⁸ Auxerre'li tanrıça'dan eserimiz biraz geç olmalı. Uzun yüz yapısı, iri patlak gözleri, yay biçiminde kaşları, uzun üçgen burun yapısı, etki dudak ve tok çene'ye sahip olan Korint'ten bir örnek eserimizle çok benzer Korint örneğinin tarihi 620/10'dur.⁷⁹ Eserimiz Pıxis'tan biraz erken olmalı. Duruşu biçimi ile Boğazköy Kybelesi de eserimize benzemektedir. Her ikisinde de giysilerin tutuşu benzer. Kaşlar ve gözler de benzer. MÖ 6. yüzyıl'ın ortalarından olan Boğazköy Kybele'si⁸⁰ eserimize göre geç özellikler gösterir. Yüz hatları daha yumuşak ve daha doğal. Örneklere göre eserimiz MÖ 620 tarihindedir.

Yine göğüslerini tutan ve tümüyle çıplak olan bir tanrıça (Lev IV Resim 7) Bereketi biçiminde verilmiş tanrıça Kybele veya Astarte olmalı (Kat. No.7). Tepede bere biçiminde başı örten saçı var. Çok belirgin olmazsa da alnında bir diademin varlığından söz edilebilir. Tomar biçimindeki saçları kulak arkasından omuzlara iniyor. Yuvarlak dolgun bir yüz yapısı var. Geniş yay çizen kaşlar ve iri badem gözler, etli dudak ve tok çene Arkaik dönem özelliğidir. Vücut hatları dönem içinde yumuşamış. Etili, dolgun vücut yapısı ile göğüslerini alttan tutar bir biçimde yapılmıştır. Vücut anatomisi erken örneklere göre daha ölçülüdür. Eseri benzer örnekler ve stil gelişimi ile tarihine bakalım. Newyork'tan kadın büstü biçiminde bir vazo; tombul yüz

⁷⁷ E. Rohde, Griechische terrakotten, Tübingen 1968 s 13 fig. 4a.

⁷⁸ J. Boardman, Griechische plastik, 1981 s 18 fig. 28.

⁷⁹ E. Rohde, Griechische terrakotten, Tübingen 1968 s 13 fig 4b.

⁸⁰ Akurgal, Türki s 95.

yapısı ve saç biçimi ile eserimizi hatırlatır. İri badem gözler ve ağız yapısı'da benzer. MÖ 580 tarihli örneğe⁸¹ göre eserimizin yüz yapısı daha yumuşak hatlı , gözler biraz daha yerine oturmuş, Arkaik özellikler biraz daha yumuşamıştır. Eserimiz buna göre geç olmalı. Dydimaiion'dan bir kadın başı ile benzerlik kuralım. İri badem benzer. Üçgeni burun yapısı, geniş ağız ve tok çeneler her ikisinde de aynı MÖ 550/40 tarihli ⁸² örneğe göre eserimiz biraz geç olmalı çünkü; eserimizin ağızı daha küçülmüş. Yüzdeki keskin hatlı yapı eserimizde daha az. Yine Arkaik gülümseme de bizim eserde daha azdır. Rhodos'tan bir terracotta kadın figürünü'nin tombul yüz yapısı, badem gözleri, geniş kanatlı burun yapısı ve dudakları ile eserimize benzemektedir. Örnek kadın giyimli olduğundan, elbise yönünden karşılaştırma imkanı bulamıyoruz. MÖ 540/30 tarihli⁸³ örnek eserimizle aynı dönemdedir. Erythrai'den terracotta kadın başı ile karşılaştırsak; peruk biçiminde başı örten saç yapısı badem gözler, etli ağız yapısı benzer yönlerdir. Ancak örnek eserde bizim figürine göre biraz geç özellikler göze çarpıyor. MÖ 520 tarihli Erythrai örneğinin⁸⁴ gözleri eserimize göre daha düzgün. Çenesi daha topludur. Eserimiz buna göre erkendir. Eserimiz için MÖ 530 tarihi uygundur.

Başında polosu ile bir tanrıça figürünü (Levha IV Resim 8) Mağrur yüz yapısı tanrıça olduğunu destekliyor (Kat. no. 8). Polos'un altında boncuk dizisinden oluşan diademi var. Tombul yüz yapısı ve gerilmiş gözleri var. Yüz ifadesi bizlere İskender portrelerini hatırlatır. D. French figürünü Aphrodithe olarak isimlendirerek tarihini yerleşim katı nedeni ile Hellenistik dönem olarak belirtmektedir.⁸⁵ Yüz biçimi ve özellikleri bu dönemi yansıtır. Fakat polos'u ve yüz yapısı ile Kybele figürlerine benzerliği nedeni ile bunu tanrıça Kybele olabileceği görüşündeyiz. Kaşlarında ve burnunda yıpranma olduğundan yüz yapısı biraz bozuktur. Tille höyük Hellenistik yerleşim katında bulunan figürünün tarihine benzer örnekler ışığında bakalım: Troya'dan bir terracotta Kybele figürününün genel biçimi ve yüz yapısı eserimize çok benzerlik göstermektedir. Troya örneğinin tarihi MÖ 4. yüzyıl sonudur.⁸⁶ Eserimiz bundan geç olmalı. Yine Troyadan bir tanrıça Kybele

⁸¹ J. Ducat, Les vases plastiques rhodiens, 1966 s 45 pl IV fig 1.

⁸² R. Alscher, Griechische plastik, 1961 s 158 vd fig 44.

⁸³ E. Rohde, Griechische terrakotten, 1968 s 14 fig 5a.

⁸⁴ C. Bayburtluoğlu, Erythrai pişmiş toprak eserler, 1977 s 18 kat. 27.

⁸⁵ D. French, Tille höyük 1983, VI. KST 1984 s 257 vd.

⁸⁶ Thompson, Troy fig 53.

terraotta figürünü ile karşılaştırırsak; başında değişmeyen polos'u tombul yüz yapısı, ağız ve tok çene çok benzer. Örneğin tarihi MÖ 2. yüzyıldır.⁸⁷ Ancak tanrıça figürümüz daha erken MÖ, 3. yüzyıl uygun tarihtir.

Tanrıça grubunun son eseri Aphrodithe figürüdür (Levha V. Resim 9). Mükemmel rütuşlu yontu izlenimi vermektedir (Kat. no.9) Duruş biçimi ve yüz yapısı ile diğer Aphrodithe örneklerine benzer. Oldukça plastik ve detayına kadar işlenen saçlar ortadan ikiye ayrılarak geriye doğru taranmıştır. Saçlar yanlarda dalgalar yaparak geriye doğru taranmış ve ensede bir tomar oluşturmuştur. Tepede'ki saç bandı plastik biçimdedir. Baş hafif sağ tarafına eğik biçimde mağrur yapıda verilmiş. Gözleri, burnu ve ağız yüz içinde orantılıdır. Tanrıça tüm detayı ve güzelliği ile verilmeye çalışılmış. Tanrıçanın duruşu bize İskender portrelerini hatırlatmaktadır. Samsat höyük Hellenistik çağ yapı katmanında bulunmuştur. Troya'dan örtülü bir kadın terracotta başında saçın ortadan ikiye ayrılarak geriye doğru ayrıntılı olarak işlenmesi eserimize benzer yüz yapılarında da benzerlik var. MÖ 3. yüzyıl olan Troya örneğine⁸⁸ göre eserimiz daha geç özellikler göstermektedir. Eserimizde plastik yapı söz konusu Troya örneğinin yumuşak yapısına göre eserimizde metalik bir yapı var. Berlin'den dans eden bir terracotta Aphrodithe figürünün baş yapısı eserimize çok benzer. MÖ 2. yüzyıldan olan örnek⁸⁹ eserimize daha yakın. Melos Aphrodithe'nin saçının ortadan ikiye ayrılarak yanlardan geriye doğru taranması saçlardaki detay, tatlı dalgalı yapı, yüz yapısı ile hemen hemen aynı gibi. MÖ 150 tarihli Melos Aphrodithe'si⁹⁰ eserimizde aynı tarihten olmalı. Çanakkale Müzesi'nden bir Aphrodithe'nin yüz ve saç yapısı eserimizle aynıdır. Fakat eserimize göre metalik yapı yok olmuş. İnce işçilik daha sade yapıya dönüşmüştür. MÖ 1. yüzyıla tarihlenen⁹¹ örneğe göre eserimiz Melos Aphrodithe'si ile çağdaş; MÖ 2. yüzyıl ortalarından olmalıdır.

⁸⁷ Thompson, Troy s 83 kat 45.

⁸⁸ Thompson, Troy s 127 kat 177.

⁸⁹ Lullies, Plastik s 91 vd fig 272.

⁹⁰ Lullies, Plastik s 91 vd fig 270

⁹¹ Akurgal, Türkiye s 117 fig 35.

C. Kadın Figürinleri

Bu grupta ele alacağımız ilk figürinimiz (Levha V Resim 10) Başlı bere biçiminde örten saç yapısı, iki yana örgü biçiminde aşağı iniyor (Kat. no.10). Alında boncuk dizisi biçiminde diadem'i var. Yay biçiminde kaşları, sivri burnu, iri badem gözleri ile Dedalık dönem özelliklerini yansıtır. Eseri kesin tarihli eserlerle karşılaştırıp tarihleyelim. Figürin bize Urartu atışlarını hatırlatıyor. Gordion'dan bir atışın örgü biçiminde saç yapısı, üçgensel yüz, ince burun ve yüze oranla küçük yapılmış ağız yapısı eserimizle çok benzer. İri badem gözleri yay biçiminde kaşları aynı gibi. MÖ 700 tarihinden olan Gordion örneği⁹² eserimizden erkendir. Çünkü eserimizde burun küçülmüş ve daha orantılıdır. Benzer bir atış praeneste'den başlı bere biçiminde örten saç yapısı, örgülü saçları, iri patlak gözler, burun ve ağız yapısı oldukça eserimizle benzer. Herşeyi ile benzer olan praeneste örneğinin tarihi MÖ 7. yüzyıldır.⁹³ Yine Auxerre yontusunun üçgen yüz yapısı, patlak badem gözler kalkık üçgensel burun, ağız, çene yapısı benzer. Saç yapılarında benzerlik yoktur. MÖ 650 tarihli Auxere örneği⁹⁴ eserimizden biraz erken olmalı. Çünkü Auxerre'li yontunun köşeli yüz yapısı eserimizde yumuşamış. Uzunluk eserimizde daha orantılıdır. Mykenae'den yontu başının kaş biçimi, badem gözler eserimizle benzemektedir. Dalgalı saç yapısı eserimizdeki örgülü saç yapısını çağrıştırıyor. MÖ 630 tarihine verilen Mykenae başı⁹⁵ eserimizden biraz geç olmalı. Çünkü Mykenae örneğinin burun yapısı daha gelişmiş olup burun kanatları ayrıntısına gidilmiştir. Dudaklar eserimize göre daha ileri özelliktedir. Eserimiz için MÖ 640 tarihi uygundur.

Arkaik özellikleri yansıtan bir kadın figürini (Levha VI. Resim 11) Taçlı andıran bir saç yapısı ile gösterişli bir kadın yapısı oluşmuştur (Kat. no.11). Ayrıntıya inilmeyen saçın ön kısmında ortadan ikiye ayrılan saç ve önde plastik bukle yapmış baş yapısı izlenmekte "V" biçiminde bir diademi var. Alın oldukça geniş bırakılmıştır. Arkaik dönem özelliğinde olan tok çene ve etli burun yapısı var. Gövdeye oranla geniş bir boyuna sahiptir. Eseri stil gelişimi yönünde inceleyip benzer örnekler ışığında tarihleyelim. Antenor

⁹² E. Akurgal, Die kuns anatoliens von Homer bis Alexander, 1961 s 39 fig 17.

⁹³ E. Akurgal, Die kunst anatoliens von Homer bis Alexander, 1961 s 41 fig 22.

⁹⁴ Lullies, Plastik, s 36 fig 6.

⁹⁵ Lullies, Plastik 37 fig 7.

korsininin yüz biçimi, tok çene, çıkık elemacık kemikleri ve dudak yapısı eserimize benzer MÖ geç 6. yüzyıl'a verilen Antenor örneğinin⁹⁶ saç yapısı eserimize göre daha erken özelliktedir. Eserimizin saçları daha doğal ve plastik yapıda. Arkaik özellikler eserimizde daha az. Yine Euthydikos koreninin baş yapısı, uzun yüzü eserimizle benzeşir. Her ikisinde de Arkaik gülümseme kaybolmak üzeredir. Yine her iki eserde de yüz uzuvları yüzde erimiş ve orantılıdır. Ancak hala Arkaik dönemin keskin hatlı yapısı hakim. Tok çene ve geniş boyun yapısı her ikisinde de aynıdır, MÖ 490 tarihine verilen Euthydikos örneği⁹⁷ ile eserimiz aynı tarihten olmalı. Eserimizi birde Olympia Zeus tapınağından peirithoos yontusuyla karşılaştırırsak; eserimize benzer yontu'da artık Arkaik gülümseme yok. Yüz yapısı eserimize göre daha toplu'dur. Göz, burun ve ağız daha orantılıdır. MÖ 470 tarihli Klasik dönem'e girmiş olan Peirithoos örneğine⁹⁸ göre eserimiz biraz erkendir. Eserimiz için MÖ 490 uygun tarihtir.

Bu grup içinde geç örneklerden bir kadın terracotta başı (Levha VI - Resim 12) Saçı ortadan ikiye ayrılarak yanlara doğru dalgalar biçiminde taranmıştır (Kat. no.12). Baş üzerinde yapraklar'dan oluşan diadem plastik görünüm oluşturmuştur. Saçlar arkada topuz yapmıştır. Gözler, burun ve ağız orantılı olup her yönü ile ideal bir kadın portresine benziyor. Bu figürinde müzeye satınalma yolu ile gelmiştir. Kesin tarihli benzer örnekler ışığında tarihlemeye çalışalım. Troya'dan bir terracotta kadın figürinin yüz yapısı, saçların ortadan ikiye ayrılarak yanlara doğru "s" biçiminde dalga yapması eserimize benzer. Ağız, burun ve çene yapısı da benzer. Troya örneğinin tarihi MÖ geç 3. yüzyıldır.⁹⁹ Eserimize göre erken olmalı. Eserimizde barok yapı söz konusudur. Yine Troya'dan bir kadın terracotta başındaki saçın ortadan ikiye ayrılarak yanlara doğru dalgalar halinde taranması eserimize çok benzer. Gözlerinin yapısı, burun ve küçük ağız yapısı çok benzer. MÖ 2. yüzyıl Troya örneği¹⁰⁰ ile eserimiz çağdaş olmalı. Troya'dan bir başka örnekte saç yapıları ve yüz yapıları benzer. Fakat örnek eser daha geç olmalı. Çünkü Troya örneğinin saç yapısı eserimize göre yalınlaşmıştır. Yüz yapısı yalın biçimde baştaki yapraklı diadem eserimize

⁹⁶ R. Alscher, Griechische plastik, 1961 s 59 fig 14.

⁹⁷ R. Alscher, Griechische plastik, 1961 s 83 fig 24a.

⁹⁸ Lullies, Plastik s 56 fig 121.

⁹⁹ Thompson, Troy, s 98 kat 72.

¹⁰⁰ Thompson, Troy, s 131 kat 218.

göre oldukça şematikleşmiştir. Artık eserimizdeki gibi ince, narin ayrıntı yok. Yüzde barok yapı kaybolmuştur. Benzer örneğin yüz yapısı çok yalınlaşmıştır. Troya örneği MÖ 1. yüzyıl'dır.¹⁰¹ Eserimiz için MÖ 2. yüzyıl ortaları uygun tarihtir.

Grubun son kadın figürini (Levha VII - Resim 13) Saç yapısı örtü biçimindedir (Kat. no.13). Öndeki saçlar kaba çizgilerle verilmiş. Yanlarda da saçı vermeye çalışan çizgilerin varlığı hissediliyor. Önlerde bir iki tane çizgi görülüyor. Saç çizgileri figürin rütuş yapılırken silinmiştir. Alın üzerinde bir diadem'i var. Tombul yüz yapısına sahiptir. Yüz uzuvları orantılıdır. Ancak malzemenin kalitesiz olması nedeni ile kalıptan iyi çıkmadığı için fazla belirgin değil. Samsat höyük Hellenistik katında bulunan figürini bir de stil yönü ile tarihlemeye çalışalım. Troya'dan bir terracotta başındaki tombul yüz yapısı, başın biçimi eserimize benzer. Troya örneğinin tarihi MÖ 1. yüzyıldır.¹⁰² Yine Troya'dan bir terracotta kadın başı örneğinin tombul yüz yapısı, saçın basit işlenişi ve küt biçimde yapılan baş yapısı ile eserimize benzer. Bu Troya örneğinin tarihi de MÖ 1. yüzyıldır.¹⁰³ Eserimiz aynı bölgede bulunan Nemrut Dağı batı terasındaki bereket tanrıçası Kommagene'ye (Tyche) benzemektedir. Saçın başı örtüş biçimi benzer. Tanrıça kommagene'deki tombul yüz yapısı da çok benzer. Tanrıça'da verilen idealizm bizim eserde yoktur. Tanrıça'nın tarihi MÖ 1. yüzyıldır.¹⁰⁴ Eserimizde bu tarihten olmalı. Çünkü -MÖ 2. yüzyılın metalik ve barok yapısının yerini sade yapı almış, Eserimiz için MÖ 1. yüzyıl uygun tarihtir.

D. Kaide Gövdeli Figürinler

Grubun ilk eseri elinde bir şey taşıyan figürin (Levha VII. Resim 14). Başında üçgensel başlığı var (Kat. no.14). Yüzünü çevreleyen sakal çizgilerle belirtilmiştir. Bıyıklar oldukça plastik biçimde verilmiş. Baş biçimi ile diğer figürinlere benzemektedir. (Bak Levha I Resim I) Yanlış bu figürinin yapımı fazla kaliteli değil. Kendisi ile kaynaşmış daire biçiminde bir şey taşımaktadır. Taşıdığı nesne fazla belirgin olmadığı için hakkında yorum yapmak zorunda kalmaktayız. Göğsü üzerindeki daire biçimli nesne üzerine

¹⁰¹ Thompson, Troy, 136 kat 272.

¹⁰² Thompson, Troy fig 37.

¹⁰³ Thompson, Troy fig 38.

¹⁰⁴ J. Wagner, Kommagene heimat der götter, 1987 s 156.

sağ eli ile bir şey indirmiştir. İlk bakışta davul veya def çalıyor görüntüsü izleniyor. Fakat tuttuğu şey kalkan ve üzerine koyduğu kılıçta olabilir. Kalıptan iyi çıkmadığı ve daha sonra da yıpranmalar olduğu için kesin bir yargıya varmak zordur. Yüzdeki ayrıntı vücudun diğer kısımlarında verilmemiş. Gövdesi küt biçimde ve kaide görevi yapmaktadır. Tille höyük Hellenistik katında bulunan eseri stil gelişimi ile tarihlemeye çalışalım. Eserimiz Theangela'dan phiale taşıyan figürine benzemektedir. Sakalın işlenişi, yüz yapısı, çok benzer. Ancak eserimiz kaliteli işçiliğe sahip değil. MÖ erken 4. yüzyıla tarihlenen örnek eserle¹⁰⁵ aynı tarihten olmalı. Eserimiz için erken 4. yüzyıl uygun tarihtir.

Kaideli figürin örneklerinden ata binmiş bir figürin (Levha VIII. Resim 15) Ele aldığımız tanrı figürünleri (bak Levha I Resim 1) ve diğer kaide biçiminde figürlerinde olduğu gibi bu figürinin başında da üçgeni tiara başlık var (Kat. no.15). Bu baş yapısı ve yüz biçimi ile tanrıya benzemektedir. Yüzü çeviren sakalı çizgilerle belirtilmiştir. Yüz uzuvları orantılı ancak çok net değil. Başın altında sület olarak verilmiş at başı izlenmekte. Atın gövdesi kütle biçiminde yapılmış olup ayakları kaide biçiminde yapılmıştır. Binicinin kolları vücuduyla kaynamış biçiminde olup kolları ayrıntısı ile izlenemiyor. Tille höyük Hellenistik katında bulunan figürini benzer örnekleri ile tarihine bakalım. Theangela'dan phiale taşıyan bir figürinin baş yapısı; yüzü çevreleyen sakalı, yüz biçimi eserimizle benzeşir. MÖ erken 4. yüzyıl'dan¹⁰⁶ olan örneğe göre pek kaliteli olmazsa da stil özellikleri ile benzer. Eserimiz erken 4. yüzyıl'dan dır.

Kaideli figürin grubunun son örneği kucağında çocuk taşıyan bir kadın figürinidir. (Levha VIII Resim 16). Kadının başında bir örtü omuzlarına kadar inmekte (Kat. no.16). Kalıptan iyi çıkmadığı için yüz çok belirgin değil. Fakat yüz uzuvları orantılıdır. Sol kucağına bir çocuk taşımaktadır. Çocuğun yüzü pek belirgin değil. Belirgin olan sol elini kadının göğsüne koymuş, hatlar çok belirgin olmazsa da kompozisyon başarılı verilmiştir. Uzuvlar ölçülü olup hareketlilik izlenmektedir, aynı hareketlilik gövde'de izlenemiyor. Blok biçimde inen gövde kaide biçiminde sonlanıyor. Tille Höyük Hellenistik katında bulunmuştur. Figürini birde stil yolu ile tarihlemeye çalışalım.

¹⁰⁵ Işık, Theangela s 114.

¹⁰⁶ Işık Theangela s 114.

Canosa'dan kucağında çocuk taşıyan terracotta figürinin baş örtü biçimi, yüz şekli ve çocuğu tutuş kompozisyonu eserimizle benzerlik gösterir. Erken Hellenistik döneme verilen örneğe¹⁰⁷ benzeyen eserimiz için geç 4. yüzyıl uygun tarih olmalıdır.

E. Çocuk Taşıyan Kadın Figürinleri

Kucağında çocuk taşıyan giyimli bir kadın figürünü (Levha IX Resim 17) Ayaklarına kadar inen elbise üzerine bir manto giymiş (Kat. no.17). Sol kucağında bir çocuk taşımaktadır. Çocuğun üzerini kadın giydiği manto ile örtmüş. Kadın sağ eli ile göğsü üzerinde mantosunu tutmakta . Kadın çocuğa şevkatle bakmakta. Kadın ve çocuğun yüzleri yıprandığından yüz hatları fazla belirgin değil. Kadının kıvrımlı giysisi, duruşu ve çizdiği kompozisyon ile oturaklı bir figürüdür. Sol ayak hafifçe geriye atılarak hareketlilik verilmiştir. Karın üzerindeki kalın tomarlı kıvrımlar ve derin kanallar figürüne ağırlık kazandırmış. Çocuk ile kadın uyum içinde kaynaşmış. Dönem özelliği olarak figüründe doğal ve sade yapı söz konusudur. Hellenistik dönemdeki yapı yok. Zeugma'dan çocuk taşıyan bir kadın yontusu ile benzerlik göstermektedir. Çocuk taşıma kompozisyonu, sade ve doğal giysi biçimi, derin kanallar oluşturan kıvrım yapısı, ölçülü fakat yalın olan yüz yapısı, doğal fakat estetik olmayan yapı eserimizle benzer. Zeugma örneğinin tarihi MS 1. yüzyıldır¹⁰⁸ Eserimiz için de Roma dönemi MS 1. yüzyıl uygundur.

Kucağında çocuk taşıyan bir başka örnek (Levha IX 18). Başındaki örtü omuzlardan sırtına doğru inmektedir (Kat. no.18). Vucudu ise çıplaktır. Tombul bir yapıya sahiptir. Sol kucağına sıkıştırdığı çocuk belirgin değil. Çocuğu emzirir biçimde verilmiştir. Aşınmadan dolayı kadının yüzüde pek belirgin izlenemiyor. Tombul biçimde verilen kolları vücut ölçüleri orantılıdır. Tombul yapı doğal ve sade stil dönem özelliğidir. Kucaklama betimi başarılı ve tüm doğallığı ile verilmiştir. Tombul sevimli yapının Roma döneminde fazlaca sevilerek işlendiğini görmekteyiz. Özellikle lahitler üzerinde buna benzer figürler bulunmakta Satınalma yolu ile müzeye gelen figürünü stil yolu ile tarihlemeye çalışalım. Pergeden bir eros başı eserimize benzer. Doğal yapı, sevimli ve tombul yüz yapıları ile çok benzeşirler. MS 2. yüzyıl tarihli

¹⁰⁷ U. Liepmann, Griechische terrakotten bronzen skulpturen, s 80 fig 77.

¹⁰⁸ J. Wagner Seleukcia am Euphrat / Zeugma, s. 15 fig 56.

perge örneđi¹⁰⁹ ile eserimiz aynı tarihten olmalı. Eserimiz için MS 2. yüzyıl uygun tarihtir.

F. Oyuncaklı çocuk figürinleri

Bu grup'ta tek örneğimiz olan bir çocuk (Levha X Resim 19) Sağ el baş parmağını ağzına sokmuş sol eli bir oyuncak taşıyan tombul bir çocuk figürinidir (Kat. no.19). Tepesinde birikmiş kabarık saçı topuz biçimindedir. Aşınmış olduğundan yüz hataları belirgin değil. Fakat tombul yüz yapısı açıkça izlenmektedir. Çocuk çıplak ve olarak verilmiş olup erkek olduğu izlenmektedir. Elindeki oyuncağın ne olduğu belirgin değil. Geriye attığı ayağı, ağzına götürdüğu eli ve tuttuğu oyuncağı ile figürine hareketlilik kazandırmıştır. Tombul ve sevimli bir yüz yapısı var. Dönem özeliği olarak tüm doğallığı ile verilmiştir. Roma döneminde çok sevilerek işlenin bir betim. Stil özeliğine göre figürini tarihleyelim. Efes'ten bir Eros başının tombul yapısı eserimizle benzeşir. MS 2. yüzyıla verilen efes örneđi¹¹⁰ ile eserimiz aynı tarihten olmalıdır. Eserimiz M.S 2. yüzyıldan'dır.

¹⁰⁹ Antalya museum 1992 s. 120.

¹¹⁰ Akurgal. Türkci s 141 fig 242.

IV SONUÇ

İncelediğimiz terracotta figürin grubunu daha çok tanrı ve tanrıça figürinleri oluşturur. İnsanların yaratılışından beri ortaya koydukları mimari, seramik ve plastik sanatların oluşumunda inançların büyük etkisi olmuştur.

Terracotta yapımında en çok işlenen konu Ana tanrıça figürinidir. Bu figürinlerin üretimi Anadolu'da Neolitik dönemden başlayıp kalkolitik ve Tunç çağında da devam ederek MÖ 1. Binde Anadolu'da tanrıça Kybele'ye kadar bir süreklilik izler. Hellenistik dönem'de Kybele figürinleri Grek giysisi ile Batı'da kabul görür.

Örneklere; bölgede çok kaliteli bir üretimin olmadığı görülür. İncelediğimiz terracottalarda Batı Anadolu, Grek ve doğu etkisini görmekteyiz. Grup içindeki tanrıça Aphrodithe ve bir kadın figürin ya batıdan ithal ya da orjinalden kopye olmalı. Grubumuzdaki tanrıça figürinlerinde batı Anadolu geleneği Kybele benzerleri olduğu gibi, göğüslerini tutan figürleri Asur kökenli Arstare'lerde görmekteyiz. Bölgeye özgü üretilen tanrı figürinlerinde üçgen tiara başlıkta pers etkisini, kısa bıyıklı sakal ve yüz yapısında da Asur etkisini görmekteyiz. Grupta bölgeye özgü kaide gövdeli figürinlerini de göz ardı etmemek gerek.

KATALOG**A.TANRI FİGÜRLERİNLERİ**

Kat. No. 1

Levha | Resim 1 Tanrı

Envanter no : 5561

Buluntu yeri : Bozova

Ölçüsü : 5,6 x 3,2 cm

Yapım tekniği : Kalıp

Tanım : Belden aşağı kırık. Açık kiremit renginde hamurlu. Büst biçiminde gövdeye sahip. Yüz unsurları oldukça belirgin ve iyi işlenmiş. Başında tiara var. Yüzünü çeviren çember sakallı.

Dönemi : MÖ 380 / 70

Kat. No. 2

Levha | Resim 2 Tanrı

Envanter no : 4023

Buluntu yeri : Tille höyük

Ölçüsü : 8,5 x 6 cm

Yapım tekniği : Kalıp

Tanım : Sağ kolu pazudan, sol kolu dirsekten ve belden aşağı kırık. Açık kiremit renginde hamurlu. Başında üçgensel tiara var. Yüzünü çeviren çember sakallı.

Dönemi : MÖ 380 / 70

Kat. No. 3

Levha II Resim 3 Tanrı

Envanter No : 2538

Buluntu yeri : Tille Höyük

Ölçüsü : 9,8 x 5,19 cm

Yapım tekniği : kalıp

Tanım : Belden aşağısı, sal kol pazu'dan, sol kol bilekten kırıktır. Açık kiremit renginde hamurlu Başında. polosu var. Yüzü çehren sakalı var. Geniş boyunlu.

Dönemi : MÖ 370 / 60

Kat. No. 4

Levha II Resim 4 Tanrı

Envanter no : 2519

Buluntu yeri : Tille Höyük

Ölçüsü : 3,6 x 3,0 cm

Yapım tekniği : kalıp

Tanım : Boyundan aşağısı, kırıktır. Kiremit renginde hamurlu. Yüzünü çeviren sakal ve başı poloslu.

Dönemi : MÖ 2. yüzyıl

B. TANRIÇA FİGÜRİNLERİ

Kat. No. 5

Levha III Resim 5 Tanrıça

Envanter no : 3126

Buluntu yeri : Tille Höyük

Ölçüsü : 10,4 x 4,1 cm

Yapım tekniği : Baskı kalıp

Tanım : Ortadan çatlak ve ayakları kırık. açık gri hamurludur. Tanrıça iki eliyle göğüslerini tutmakta. Belden aşağısı giysili.

Dönemi : MÖ 630

Kat. No. 6

Levha III Resim 6 Tanrıça

Buluntu yeri : Adıyaman

Envanter no : 1401

Ölçüsü : 5,1 x 3,7 cm

Yapım tekniği : Baskı kalıp

Tanım : Belden aşağı kırık. Turuncu renkte hamurlu. Baş, gövde ve eller belirgin. Omuzlar dik ve gövde üçgen. Tanrıça iki eliyle göğüsleri tutmakta.

Dönemi : MÖ 620

Kat. No. 7

Levha IV Resim 7 Tanrıça

Envanter no : 1512

Buluntu yeri : Adıyaman

Ölçüsü : 9,1 x 3,5 cm

Yapım tekniği : Baskı kalıp

Tanım : Ayakları bilekten aşağı kırık. Kiremit renginde hamurlu ve astar boyalı. Tanrıça göğüslerini tutmakta. Tombul yapılı.

Dönemi : MÖ 530

Kat. No. 8

Levha IV Resim 8 Tanrıça

Envanter no : 1802

Buluntu yeri : Tille höyük

Ölçüsü : 5,9 x 4,7 cm

Yapım tekniği : Baskı Kalıp

Tanım : Boyundan aşağısı ve polos'un üst kısmı kırık. Kiremit renginde hamurlu. Tok çene, dolgun yüz ve elmacık kemikleri çıkık başı poloslu

Dönemi : MÖ 3. yüzyıl

Kat. No. 9

Levha V Resim 9 Tanrıça

Envanter no : 1843

Buluntu yeri : Samsat höyük

Ölçüsü : 5,3 x 3,7 cm

Yapım tekniği : kalıp

Tanımı : Boyundan aşağı kırık Kiremit renginde hamurlu. Başı hafif sağa eğik tanrıça tüm özellik ve güzelliği ile verilmiş.

Dönemi : MÖ 2. yüzyıl

Kat. No. 10

Levha V Resim 10 Tanrıça

Envanter no : 5525

Buluntu yeri : Bozova

Ölçüsü : 3,2 x 3,0 cm

Yapım tekniği : Baskı Kalıp

Tanım : Boyundan aşağı kırık. Açık kiremit renginde hamurlu. Üzerinde kısmen kırmızı boya izleri var. Bere biçiminde saç yanlarda örgülü.

Dönem : MÖ 640

C. KADIN FİGÜRİNLERİ

Kat. No. 11

Levha VI Resim 11 Kadın

Envanter no : 5701

Buluntu yeri : Adıyaman

Ölçüsü : 4,8 x 4,1 cm

Yapım Tekniği : Kalıp

Tanım : Omuzdan aşağı kırık. Kiremit renginde hamurlu. Dolgun yüz yapılı. Başı diademli. Yüz belirgin değil ikiye ayrılan saçları lüleli.

Dönemi : MÖ 490

Kat. No. 12

Levha VI Resim 12 Kadın başı

Envanter No :1491

Buluntu yeri :Adıyaman

Ölçüsü : 5,2 x 3,6 cm

Yapım tekniği : Kalıp

Tanım : Boyundan aşağı kırık. Açık kiremit renginde hamurlu. Başında yapraklardan oluşan diademli. kaliteli işçilikli.

Dönemi : MÖ 2. yüzyıl ortası

Kat. No. 13

Levha VII Resim 13 Kadın

Envanter no :3243

Buluntu yeri :Samsat höyük

Ölçüsü : 6,6 x 3,3 cm

Yapım tekniği : Kalıp

Tanım : Boyundan aşağı kırık. Açık kiremit renginde hamurlu. Malzeme kaliteli değil. Rütüş yapılırken saçlar bozulmuş yüzü fırınlama da aşınmış.

Dönemi : MÖ 1.yüzyıl

D. KAİDE GÖVDELİ FİGÜRİNLER

Kat. No. 14

Levha VII Resim 14 Davullu (kalkan) erkek

Envanter no :1770

Buluntu yeri :Tille höyük

Ölçüsü : 8,9 x 4,7 cm

Yapım tekniği : Kalıp

Tanım : Sağlam. Açık kiremit renginde hamurlu ve kil astar boyalı. Başında tiarası var, Elinde davul veya kalkan taşımakta. Sakallı ve kaide gövdeli.

Dönemi : MÖ erken 4. yüzyıl

Kat. No. 15

Levha VIII Resim 15 Süvari

Envanter no :2520

Buluntu yeri :Tille höyük

Ölçüsü : 11,7 x 2,8 cm

Yapım tekniği : Kalıp

Tanım : Sağlam Kiremit renginde hamurlu. Kil astarlı. Sakallı binici at ile kaynaşmış. At pek belirgin değil. Kaide gövdeli.

Dönemi : Erken 4. yüzyıl

Kat. No. 16

Levha VIII Resim 16 Çocuk taşıyan kadın

Envanter no :1801

Buluntu yeri :Tille höyük

Ölçüsü : 8,7 x 3,0 cm

Yapım tekniği : Kalıp

Tanım : Sağlam Kiremit renginde hamurlu. Kahverengi astar boyalı. başı örtülü ve çocuk taşımakta. Kaide gövdeli.

Dönemi : MÖ geç 4. yüzyıl

Kat. No. 17

Levha IX Resim 17 Çocuklu kadın

Envanter no :2622

Buluntu yeri :Adıyaman

Ölçüsü : 14,7 x 4,8 cm

Yapım tekniği : Kalıp

Tanım : Dizden aşağısı çatlak ve ayak kısmen kırık Açık kiremit renginde hamurlu ve kil astar boyalı. Kalın kumaş elbiseli ve mantolu. Kadın elinde çocuk taşır.

Dönemi : MÖ 1. yüzyıl

Kat. No. 18

Levha IX Resim 18 Çocuk taşıyan kadın

Envanter no :4115

Buluntu yeri :Adıyaman

Ölçüsü : 7,5 x 4,1 cm

Yapım tekniği : Kalıp

Tanım : Kalçadan aşağı kırık. Gri hamurludur. Sol kucağında göğsüne sıkıştırdığı çocuğu taşır.

Dönemi : MÖ 2. yüzyıl

Kat. No. 19

Levha X Resim 19 Oyuncaklı çocuk

Envanter no :2104

Buluntu Yeri :Adıyaman

Ölçüsü : 11,3 x 4,7 cm

Yapım tekniği : Kalıp

Tanımı : Ayakları bilekten aşağı kırık Açık gri hamurlu ve kil astar boyalı. Tombul yapılı kadın kucağında bir çocuk taşır.

Dönemi : MS 2. yüzyıl

KAYNAKLAR

- AINSWORT, W.F. : A personal narrative of the Euphrates expeditions, (1888).
- AKŞİT, O. : Roma İmparatorluk tarihi, (1985).
- AKURGAL, E. : Die Kunst Anatoliens von Homer bis Alexander, (1961).
: Ancient civilization and ruins of Turkey, (1978).
: Griechische und Römische Kunst in der Türkei, (1978).
: The art and architecture of Turkey, (1980).
: Anadolu uygarlıkları, (1993).
- ALSCHER, R. : Griechische plastik, (1961).
- BAŞARAN, C. : Eine gruppe von terrakotat - statuetten aus Evciler - Pınarlıtaş, Yak I nan Armağanı (1989).
- BAYBURTLUOĞLU, C: Erythrai pişmiş toprak eserler II, (1977).
- BECH, H.M : Beobachtungen zum paleolitikum des Euprattales bei Adıyaman Samsat und Malatya, (1977).
- BİTTEL, K. : Grundzüge der vor und frühgeschichte kleinasiens, (1945).
- BLAYLOCK, S.R : The Adıyaman survey an interim report, Anatolian studies XL (1990).
- BOARDMAN, J. : Griechische plastik, (1981).
- BUCHOR, E. : Altsamishe standbiller IV - V, (1961).
- CHARBONNEUX, J : Das Hellenistische Griechenland, (1971).
- CİMOK, F. : Kommagene - Nemrut, (1995).
- DİNÇOL M. A : Siyasal tarih, Anadolu uygarlıkları ansiklopedisi, (1982).
: Hititler, Anadolu uygarlıkları ansiklopedisi, (1982).
- DARGA, M. : Hititler - Hitit Sanatı, (1992).
- DÖRNER, K.F.\$ E. : Von Pergamon zum Nemrut dağı, (1989).
- DÖRNER, F.K : Der thron der götter auf dem Nemrut dağ, (1987).
- DÖRRİE, H. : Der königskult des Antiochos von Kommagene um lichte neuer inschriften funde, (965)
- DUCAT, J. : Les vases plastiques rhodiens, (1966).

- ELLİS, R. : 1982 Gritille, Anatolian studies XXXIII, (1983).
: The 1983 season at Gritille, VI. kazı sonuçları toplantısı (1984).
- FRENCH, D. : Tille 1981, V. kazı sonuçları toplantısı, (1982).
: Tille 1983, VI. kazı sonuçları toplantısı, (1984).
: Tille, 1984, VII. kazı sonuçları toplantısı, (1985).
: Tille, 1986, XI. kazı sonuçları toplantısı, (1987).
: Tille, 1989, XII. kazı sonuçları toplantısı, (1990).
: Tille, 1990, XIII. kazı sonuçları toplantısı (1991).
- FRENCH, D. MOORE J : Tille, Anatolian studies XXXII (1982).
- GOELL, T. - DÖRNER F: Arsameia am Nymphaios die ausgrabungen um hierothesion des Mithridates Kallinikos von 1953 bis 1956, (1963).
- GÜLŞEN, F. : Kaunos stoasından bir grup terrakottas figürin, Lisans tezi (Erzurum 1992).
- GÜNDOĞDU, H. : Dulkadirli beyliği mimarisi (1986).
- KALAÇ, M.
- HAWKİNS, D. : The hieroglyphic Luwian rock inscription of Malpınar, Anatolian studies (1989).
- HİGGİNS, R. A. : Greek terracotta, (1967).
- HOEPFNER, W. : Arsameia am Nymphaios das hierothesion des Königs Mithradates I Kallinikos von Kommagene nach den ausgrabungen von 1963 bis 1967, (1983).
: Direk Kale, in unbekanntes heiligtum in Kommagene İstanbuler mitteilungen 16, (1966)
- HONİGMAN, E. : Kommagene real ancylopaedia der klasichen altertum wisseenschaft, (1924).
- HUMANN, K. : Reisen in kleinasien und nord Syrien, (1890).
- IŞIK, C. : Horiskale kazıları, IV kazı sonuçları toplantısı, (1982).
- IŞIK, F. : Die Koroplastik von Theangela in Karien und ihre beziehungen zu ost İonien, İstanbuler mitteilungen Beiheft 21 (1980).
- İZBİRAK, R. : Türkiye Jeomorfolojisi I, (1983).

- İZMİRLİGİL, Ü : Samsat su yolu araştırmaları, IV kazı sonuçları toplantısı, (1981).
- JACOBI, G. : Dalla Paflagonia alla Commagene, (1936)
- KIZIL, A. : Perre Antik Kenti, Lisans tezi (Konya 1988).
- KRÜGER, F. : Orient und Hellas in den denkmalem und Inschriften des königs Antiochos I von Kommagene, (1937).
- LEHMANN, F.C : Zwei Griechische inschriften Römischer zeit aus klein armenian und Kommagene, (1968).
- LEVI, D. : İasos Kazıları (1968).
- LİEPMANN, U. : Griechische terrakotten bronzen sculpturen (1975).
- LULİES, R. : Griechische plastik (1960).
- MANSEL, A. : Ege ve Yunan tarihi, (1988).
- MELLART, J. : Yakındoğunun en eski uygarlıkları, (1988).
- MERİGGİ, P. : Samsat höyük Orient antiques (1966).
: Bozhöyük, orient antiques (1966).
- MERKER, S.G : The Helenistic sculpture of Rhodos, (1973).
- MOORE, J. : Tille höyük I the medieval period, (1993).
- MOLTKE H.G. : Briefe aus der Türkei, (1969).
: Briefe über zustande und begebenheiten in der Türkei aus den jahren, (1893).
- NAUMANN, G. : Kleinasien; geographische und klimatische grundlagen, (1993).
- O. HAMDİ BEY
- OSGHAN EFENDİ : Le tumulus de Nemroud - Dağh, (1987).
- ÖZDOĞAN, M. : Aşağı Fırat havzası 1977 yüzey araştırmaları, (1977).
- ÖZGÜÇ, N. : Samsat 1984 kazıları, VII. kazı sonuçları toplantısı (1985).
: Samsat 1985 kazıları sonuçları, VIII kazı sonuçları toplantısı (1986).
: Samsat mühürleri, Belleten Cilt: LI Sayı: 200, (1987).
- ÖZSAİT, M. : Anadolu'da Hellenistik dönem, Anadolu uygarlıkları ansiklopedisi II (1982).

- : Anadolu'da Roma egemenliği, Anadolu uygarlıkları ansiklopedisi II (1982).
- ÖZYİĞİT, Ö. : Avrupa koleksiyonlarındaki batı Anadolu üretimi sahte terrakottalar, VI. Araştırma Sonuçları toplantısı, (1988).
: Pişmiş toprak sahte heykelticilerin stil ve teknikleri III. araştırma sonuçları toplantısı, (1989).
- PARROT. A. : Assur, (1972).
- PEKMAN. A. : STRABON, Antik Anadolu Coğrafyası, (1993).
- PERROT, G. : Statuette de bronze de la Commagene gazette archeologique, (1884).
- PİTTARD, E. : Outils d'aspects mousteriens decouverts a Adıyaman (1939).
: N' sur la civilization paleolitique en Asie mineure, (1928).
: L'antropologie, (1929).
- ROHDE, E. : Griechesiche terrakotten, (1968).
- ROODENBERG, J.J : Hayaz höyük, AJA (1981).
: Hayaz höyük 1981, III. Kazı sonuçları toplantısı (1982).
: 1983 Hayaz höyük ve civarı kazıları, IV Kazı sonuçları toplantısı, (1984).
- SAATÇI, T. : Sümeysat definesi Sikkeleri, Belleten cilt: XLIX Sayı: 195, (1986).
- SEVİN, V. : Anadolu'da Pers egemenliği, Anadolu uygarlıkları ansiklopedisi II, (1982).
- SEVİM, A. : Artuklu boyu ve Artuk bey'in siyasi faaliyetleri Belleten XXVI, (1962).
- SERDAROĞLU, Ü. : Aşağı Fırat havzasında araştırmalar, (1977)
- SUCU. M. : Adıyaman il ve ilçeleri, (1985).
- SUMMER, D.G. : 1988 Tille Höyük Kazısı, XI. Kazı Sonuçları toplantısı, (1989).
- ŞAHİN, S. : Forschungen in Kommagene, (1991).
: Nemrut Dağı projesi 1989 / 90 araştırma sonuçları, IX Araştırma sonuçları toplantısı, (1991).

- THOMPSON, D.B : Troy the terracotta figurines of the Hellenistic period, (1963).
- TIRPAN,A. : Samasota aşağı Şehir Sur duvarları, IV. Kazı sonuçları toplantısı, (1986).
- UZUNĀARŐILI,İ.H : Osmanlı tarihi, Cilt I - II, (1961).
- VARKIVANĀ, B. : Arsameia - eski Kahta, Lisans Tezi (Erzurum 1986).
- VESSBERG, O. : Hellenistic and Roman periods in Cyprus, (1959).
- WAGNER, J. : Kommagene - heimat der götter, (1987).
: Seleukeia am Euphrat / Zeugma, (1976).
: Dynastie und herscherkult in Kommagene, (1983).
- WALDİS, J. : Sprache und stil die Kammagenischen İnschriften, (1920).
- YALĀINKAYA, I. : Samsat Şehremuztepe Āevresi Paleotilik Āađ araştırmaları, (1983).
: Le Paleolitique İneriure de Turquie, (1981).
- YENER, E. : Levzin hōyūk kurtarma kazısı, III. Mūze kurtarma kazıları semineri, (1993).
- YÖRÜKOğLU, Ö. : Nemrut dağı kommagene, (1988)
- YILDIZ, H.D. : Bizans tarihi, Anadolu uygarlıkları ansiklopedisi, III, (1982).
: Anadolu Türk tarihi, Anadolu ugarlıkları ansiklopedisi, III, (1982).

RESİM 1

RESİM 2

RESİM 3

RESİM 4

RESİM 5

RESİM 6

RESİM 7

RESİM 8

RESİM 9

RESİM 10

RESİM 11

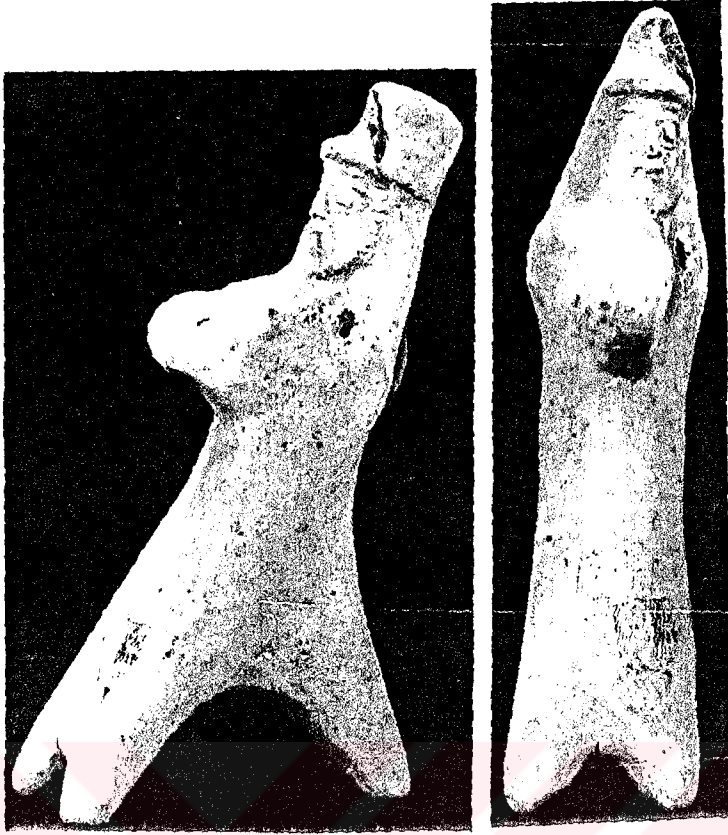
RESİM 12

RESİM 13

RESİM 14

RESİM 15

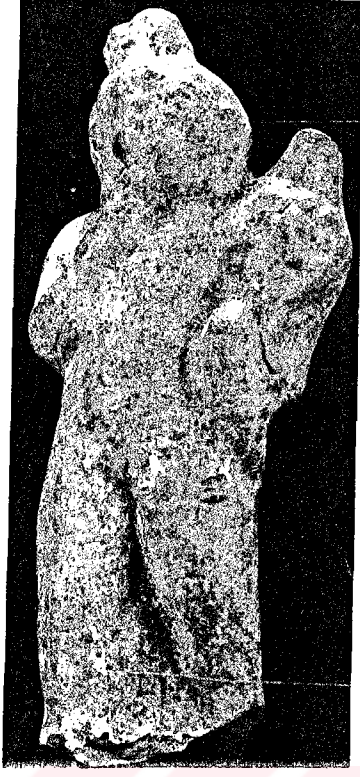
RESİM 16

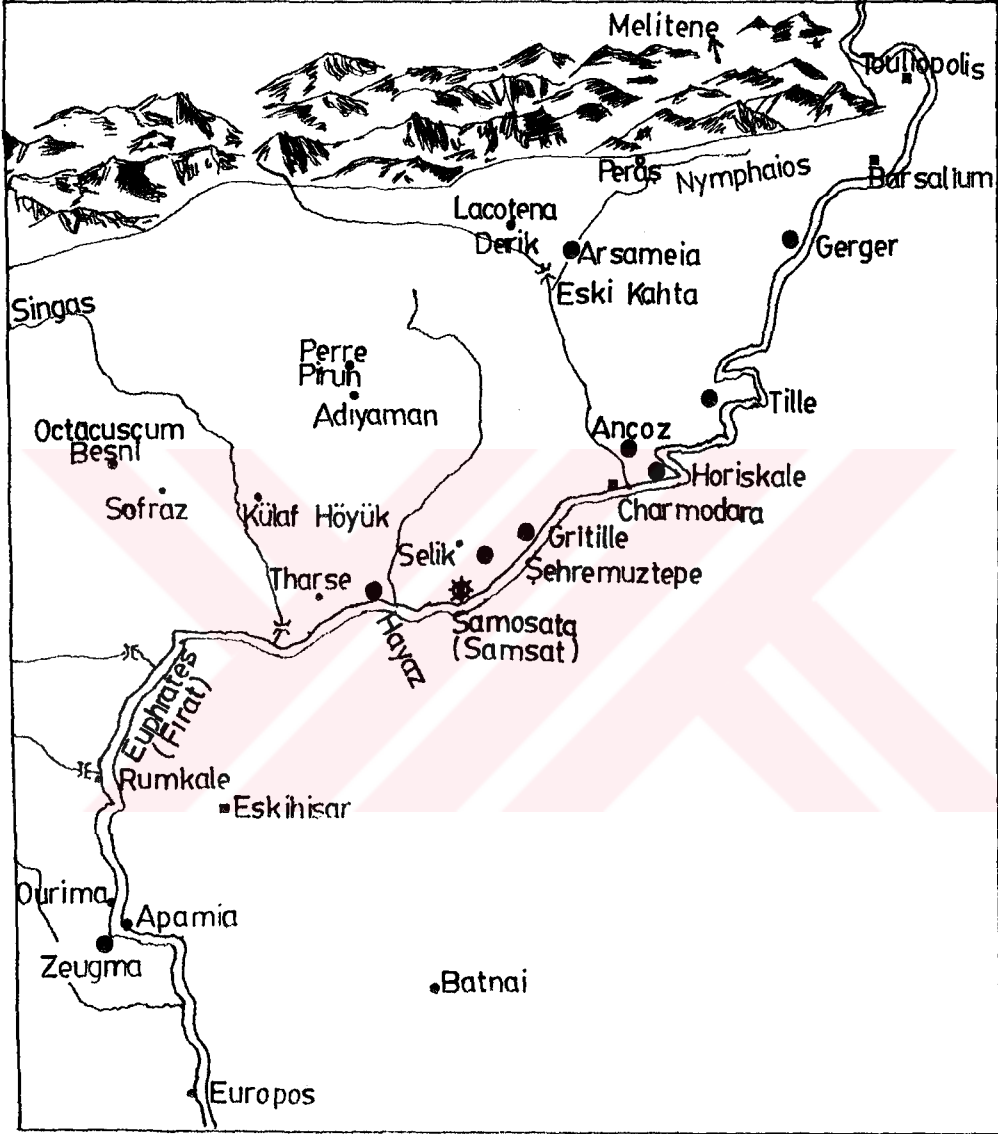
RESİM 17

RESİM 18

RESİM 19

ANTİK BÖLGE HARİTASI

ÖZGEÇMİŞ

1964 yılında Erzurum'da doğdu. İlk, orta ve liseyi Erzurum'da tamamladı. Atatürk Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Arkeoloji bölümünden 1987 yılında mezun oldu. Bir yıl yurt dışında bulundu. 1991 - 1994 yılları arasında Kredi ve Yurtlar Kurumu Erzurum bölge müdürlüğüne bağlı Kazım Karabekir Yurt Müdürlüğünde yönetim memuru olarak görev yaptı. 1994 yılında Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı Adıyaman Müze Müdürlüğüne Arkeolog olarak naklen atandı. Halen bu müzede Arkeolog ve müdür vekili olarak çalışan Fehmi ERARSLAN İngilizce, Almanca ve Flemenkçe biliyor.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM Kurulu
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Annemin Aziz Hatırasına